

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Vad förmedlar texten i likabehandlingsplaner?

En kvalitativ innehållsanalys

Linda Pettersson

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogprogrammet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Ingela Andreasson
Examinator:	Dennis Beach
Rapport nr:	VT12-IPS-13 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogprogrammet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Ingela Andreasson
Examinator:	Dennis Beach
Rapport nr:	VT12-IPS-13 SPP600
Nyckelord:	likabehandling, styrdokument, texter, specialpedagogik

Syfte: Genom skollag (2010:800) och Diskrimineringslag (2006:67) har varje skola ansvar för att ta fram en likabehandlingsplan för att undanröja riskerna för diskriminering eller mobbing. Till sin hjälp att kunna producera som följer lagarna har skolans personal Allmänna råd (2009 a). Trots detta kommer larmrapporter om att en stor del av de likabehandlingsplaner som skrivs är bristfälliga. Föreliggande studie har för avsikt att kritiskt granska detta problem. Syftet är att ge en bild av hur 15 skolors likabehandlingsplaner formuleras och vad de innehåller. Utgångsfrågeställningarna är:

Hur formuleras likabehandlingsarbetet i skolans likabehandlingsplan?

På vilket sätt verkar skolorna ha följt lagar och styrdokument då de skrivit sina likabehandlingsplaner och vad verkar de allvarligaste bristerna vara?

Forskningsansats: Empirin analyseras kvalitativt och det som skrivs tolkas ur ett socialt sammanhang. Studiet av texter grundas i hermeneutiken, som är läran om tolkning av det man läser. Studien är skriven inom ramen av det specialpedagogiska programmet och har därför influenser av specialpedagogiska perspektiv.

Metod och genomförande: Studien är gjord på 15 likabehandlingsplaner hämtade från internet. Kodningsenheterna är formulerade med hjälp av Skolverkets Allmänna råd (2009). Studien är begränsad till likabehandlingsplanernas texter och har tolkats med hjälp av en innehållsanalys.

Resultat: Resultatet visar att det finns stora utvecklingsbehov inom skrivandet av likabehandlingsplaner. Ingen av de 15 analyserade planerna var helt lagenliga. Den största bristen låg i det faktum att ingen verkar ansvarig för de åtgärder man ska vidta. Vilket förmedlar en viss osäkerhet kring om de bestämda åtgärderna kommer att genomföras och utvärderas. Alla likabehandlingsplaner förmedlade rutiner kring hur man agerar på skolan vid misstanke om kränkning. Omfattningen av det skrivna och hur man förstår detta arbete ser dock mycket olika ut. Dominerande åtgärd vid misstanke om kränkning var samtal. Av de övrigt analyserade punkterna ser resultatet mycket olika ut. Sammantaget ger de ett intryck av osäkerhet i skrivandet.

Förord

Då var en lärorik, arbetsam och rolig period till ända.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Ingela som hjälpt mig utveckla mitt skrivande med skicklig och tålmodig handledning.

Tack till Lennart som ställt upp så vår vardag hållit ihop.

Tack till Carina och Johan som upplåtit sitt hem.

Tack till Anna som läst igenom mitt arbete och kommit med synpunkter på min svenska.

Tack också till Janne, Sigge och Ville som stått ut med att ha fru och mamma sittandes vid dator och böcker så många timmar. Tacksamhet från mig till er för att jag fått chansen att göra detta. Utan ert stöd hade det aldrig gått.

Tack till vänner, föräldrar och arbetskamrater som hejat fram mig.

Eksjö, 23/5- 12

Linda Pettersson

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	2
Innehållsförteckning	1
1. Bakgrund	1
1.1 Likabehandlingsplanen	1
1.2 Definitioner.....	2
2. Syfte och frågeställningar	4
3. Litteraturgenomgång	4
3.1 Styrdokument	5
3.1.1 Barnkonventionen	5
3.1.2 Skollagen	5
3.1.3 Lgr 11	6
3.1.4 Allmänna råd.....	6
3.1.5 Diskrimineringslagen	8
3.1.6 Arbetsmiljölagen.....	8
3.1.7 Socialtjänstlagen	9
3.1.8 Lagarna ska efterföljas	9
3.1.9 Stödmaterial	9
3.2 En skola för alla	10
3.3 Delaktighet	12
3.4 Målinriktat arbete	12
3.5 Tidigare forskning	13
3.5.1 Mobbingforskningen i Norden och internationellt	13
3.5.2 Forskning som utgår från individen.....	14
3.5.3 Forskning som utgår från det sociala sammanhanget	14
3.5.4 Framgångsfaktorer	15
3.5.5 Effekter av kravet på likabehandlingsarbete.....	17
4. Metod och genomförande	19
4.1 Forskningsansats.....	19
4.2 Genomförande	20
4.2.1 Urval	20
4.2.2 Analys	21
4.2.3 Reliabilitet och validitet.....	21
4.2.4 Etik.....	22
5. Resultat	22
5.1 En presentation av likabehandlingsplanerna	22
5.2 Vad kartläggningen visat	23
5.3 Målformuleringar.....	24

5.3.1 Visioner.....	24
5.3.2 Främjande arbete.....	25
5.3.3 Förebyggande arbete utifrån kartläggningen	25
5.4 Vem ansvarar?	27
5.5 När någon på skolan blir kränkt eller diskriminerad	28
5.5.1 Uppföljningen	29
5.5.2 Dokumentation.....	30
5.6 Delaktigheten.....	31
5.7 Sammanfattning av resultat	32
6. Diskussion	33
6.1 Metoddiskussion.....	33
6.2 Resultatdiskussion	34
6.2.1 Likabehandlingsplanerna i en jämförelse med styrdokumentet.....	34
6.2.2 Vad förmedlar texterna?	36
6.2.3 Konsekvenser.....	37
6.2.4 Avslutande diskussion och specialpedagogiska implikationer	38
6.2.5 Fortsatt forskning	40
Referenslista.....	41

1. Bakgrund

Under mitt yrkesverksamma liv som fritidspedagog i skolans miljö har värdegrundsfrågor och arbete mot mobbing varit en del av min vardag. Senare års framskrivningar i skolans styrdokument har tydliggjort skolans ansvar och uppgift i arbetet mot kränkande behandling.

Skolinspektionen ger larmrapporter om undermåliga likabehandlingsplaner. På hemsidan går att läsa att sju av tio planer har brister (hämtat 2:a maj 2012). Samtidigt som det finns en debatt kring likabehandlingsplanens vara eller inte vara. På diskrimineringsombudsmannens hemsida (9:e maj 2012) bemöter Katri Linna, Diskrimineringsombudsman och Lars Arrhenius, förre Barn- och elevombudet kritik som säger att arbetet med likabehandlingsplaner tar tid från lärare då de istället kunde vara bland eleverna. K. Linna och L. Arrhenius menar att arbetet med likabehandlingsplaner främjar arbetet mot kränkningar och diskriminering i skolorna. Man lyfter fram det förebyggande arbetet som viktigt för att motverka att mobbing förekommer. Ett systematiskt arbete med likabehandlingsplaner, menar K.Linna och L.Arrhenius bidrar till en medvetenhet om varför kränkningar förekommer.

Som verksam specialpedagog är det en viktig uppgift att ha kunskap kring likabehandlingsarbetet för att kunna utveckla detta. I yrkesutövningen ingår att anta en roll som ambassadör för barn i behov av stöd. Arbetet med likabehandling är en kanal som kan resultera i en större acceptans för det som är annorlunda och kan också verka för alla barns lika värde. All personal inom skolan ska enligt lag säkerställa att alla barn, i synnerhet barn i behov av särskilt stöd, blir bemötta utan kränkningar vare sig från kamrater eller vuxna på skolan. Det är likabehandlingsplanen som är det dokument som ska visa hur detta arbete på skolan ska se ut. Som verksam specialpedagog kan en del av arbetet vara att föra fram vikten att barn och elever får ge sin bild och åsikt när det gäller likabehandlingsarbetet på skolan. Ytterligare en aspekt är att man som specialpedagog kan arbeta tillsammans med övriga pedagoger med likabehandlingsarbetet genom att dels leda arbetet med likabehandlingsplanen, men också föra fram aktuell forskning på området. Detta i syfte att göra likabehandlingsarbetet ännu bättre. Ett mål kan också, som verksam specialpedagog vara att implementera likabehandlingsplanen med det vardagliga arbetet på skolan, som ett redskap att använda för en skola för alla. För att lyckas med detta är kunskap inom området en grund att stå på.

Intentionen med denna studie är att analysera ett antal likabehandlingsplaner för att öka kunskapen kring vad som skrivs och förmedlas till läsare av skolors likabehandlingsplaner. Dels kan en ökad kunskap vara ett steg på vägen att förstå hur likabehandlingsplanen kan vara ett fungerande verktyg i likabehandlingsarbetet. Dels kan en analys ge en bild av vad som faktiskt skrivs och hur detta tangerar de styrdokument som gäller på området. Eftersom kraven på skolors dokumentation skärps och för många innebär en extra arbetsbörda, är det av yttersta vikt att dokumentationen som görs blir meningsfull och upplevs som ett arbetsverktyg.

1.1 Likabehandlingsplanen

Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever trädde i kraft 1 april 2006 (2006:67). Enligt § 6 i denna lag ska skolan årligen upprätta och utvärdera sin likabehandlingsplan. Före lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling fanns det inga krav på att man inom skolans verksamhet skulle jobba

mot kränkningar och trakasserier.(Skolverket, 2007). Barn och elever i skola och förskola saknade då det lagliga skyddsnet gällande kränkande behandling och diskriminering, som vuxna i arbetslivet hade

Sedan 1 januari 2009, är diskrimineringslagen (2006:67) ersatt av två nya lagar. Dels inrättades en *Lag om diskrimineringsombudsmannen* (2008:568) och dels *diskrimineringslag* (2008:567). Samtidigt som dessa trädde i kraft är diskriminering på grund av könsidentitet samt ålder tillagda, men det är dock inte skolans skyldighet att jobba utifrån dessa två diskrimineringsgrunder (2008:567). Diskrimineringsombudsmannen rekommenderar dock på hemsidan ett arbete mot diskriminering när det gäller könsidentitet och ålder eftersom det minskar riskerna för diskriminering och trakasserier (hämtat 9:e maj 2012).

Skollagens (2010:800) krav på skolan att genom en plan visa sitt arbete mot kränkande behandling och diskrimineringslagen (2008:67) ska utmyнна i dokumentet likabehandlingsplanen (Skolverket 2009 a). Skolverket (2009 a) skriver att det är en fördel om skolorna skriver ihop dessa två dokument till ett. Titeln på dokumentet är frivillig, men den ska visa arbetet mot kränkande behandling och diskriminering såväl som arbetet med likabehandling. Det ska dock finnas en plan för varje verksamhet på skolan. Den senaste skollagen som trädde i kraft 1 juli 2011 beskriver ingående i kap. 6 vilka åtgärder som införs. Det framgår tydligt att det är skolans skyldighet att motverka kränkande behandling. Det är rektors ansvar att se till så skolans personal agerar och tar sitt ansvar i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Rektor ska leda det målinriktade arbetet på skolan som ska förebygga kränkande behandling hos eleverna. I skolans likabehandlingsplan ska det framgå vilka åtgärder man vidtar vid förekomsten av diskriminering och kränkning.

Likabehandlingsplanen ska innehålla en redovisning av verksamhetens långsiktiga mål och plan för det främjande arbetet. Man ska även kunna utläsa vilka slutsatser man dragit av den kartläggning som gjorts i verksamheten. Denna kartläggning ska ligga till grund för de insatser man planerar att genomföra det kommande året. Det ska tydligt framgå vem som ansvarar för att dessa insatser genomförs och följs upp. En läsare av en skolas likabehandlingsplan ska få reda på hur skolans rutiner ser ut då man misstänker diskriminering eller kränkning i verksamheten. Även vilka de uppföljande åtgärderna och hur skolan avser att dokumentera hur man hanterat ärendet ska framgå. Sist men inte minst ska läsaren kunna ta reda på hur eleverna varit delaktiga då man arbetat med likabehandlingsplanen (Skolverket, 2009 a).

Det är utifrån denna beskrivning av vad en likabehandlingsplan ska innehålla som jag kommer att göra min studie.

1.2 Definitioner

Kränkande behandling, diskriminering och likabehandling: Mobbing eller kränkande behandling är när någon utsätts för trakasserier av något slag vid upprepade tillfällen. Det är först under 1990- och 2000-talet som begreppet mobbing har börjat lyftas fram i de styrdokument som gäller för skolans verksamhet. På antidiskrimineringsbyråns hemsida finns att läsa att under 2006 kom diskrimineringslagen och denna skulle utgöra ett skydd mot diskriminering i skolan, som tidigare saknats. (hämtat 28:e april 2012). Den nya lagen innebar att mobbing blev ett erkänt fenomen och skolan fick en skyldighet att förhindra förekomsten

av mobbing. Skolans skyldighet är även att arbeta mot diskriminering, som grundar sig på att förhindra en behandling som inte ger alla lika möjligheter och rättigheter på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning.

Följande definitioner av diskrimineringsgrunderna finns att hitta på Diskrimineringsombudsmannens hemsida (hämtat 9:e maj 2012):

Etnisk tillhörighet: att tillhöra en grupp med samma ursprung, nationellt, etniskt, ras eller hudfärg.

Funktionshinder: hit räknas såväl psykiska och fysiska som intellektuella funktionshinder. Detta innebär både funktionshinder som syns (exempelvis rullstolsburen) och som inte syns (exempelvis autism).

Könsdiskriminering: diskriminering på grund av könstillhörighet.

Religion och annan trosuppfattning: skolans aktiviteter får inte missgynna en elev på grund av religion.

Sexuell läggning: det kan handla om heterosexualitet, bisexualitet och homosexualitet.

Likabehandling syftar till att alla ska behandlas så de har lika rättigheter och möjligheter även om man omfattas av någon av diskrimineringsgrunderna.

Främjande och förebyggande arbete: skillnaden mellan dessa två begrepp är betydande och kräver att bli definierade. Det främjande arbetet ska stärka respekten för allas lika värde. Arbetet ska riktas mot alla utan någon förekommande anledning. Detta kan exempelvis innebära att ge pojkar och flickor lika mycket talutrymme, reflektera kring de aktiviteter som erbjuds så alla kan delta, att rasismen diskuteras historiskt och att material som används ger en bild av olika familjesammansättningar (hämtat 9:e maj 2012).

Det förebyggande arbetet ska undanröja risker för diskrimineringar, trakasserier och kränkningar. Arbetet ska bygga på de områden som kartläggningen av den egna verksamheten visat på (Skolverket, 2009 a). Det förebyggande arbetet kan exempelvis vara ett arbete mot svordomar och skällsord, kompetensutveckling i mobbingfrågor och hur nya elever tas emot på skolan. (hämtat 9:e maj 2012).

Diskrimineringslagen (2008:567) definierar följande uttryck:

Direkt diskriminering: handlar om att någon behandlas sämre utifrån någon av diskrimineringsgrunderna.

Indirekt diskriminering: en bestämmelse eller handling kan verka neutral, men missgynnar någon utifrån diskrimineringsgrunderna. Lagen beskriver att handlandet eller bestämmelsen kan vara lämpligt eller nödvändigt för att kunna uppnå ett syfte.

Trakasserier: ett handlande som kränker någons värdighet utifrån någon av diskrimineringsgrunderna.

Sexuella trakasserier: ett handlande av sexuell natur som kränker någon.

Instruktioner att diskriminera: när någon som står i beroendeställning får en order skriftligt eller muntligt att diskriminera, indirekt eller direkt. Detta gäller också trakasserier.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att ge en bild av hur 15 skolors likabehandlingsplaner formuleras och vad de innehåller.

Utgångsfrågeställningarna är:

Hur formuleras likabehandlingsarbetet i skolans likabehandlingsplan?

På vilket sätt verkar skolorna ha följt lagar och styrdokument då de skrivit sina likabehandlingsplaner och vad verkar de allvarligaste bristerna vara?

3. Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången ska ge en bild av vad det är som styr skolornas arbete mot kränkning och diskriminering, därför följer en redovisning av de gällande styrdokumentet.

Det finns en del stödmaterial att tillgå vid skrivandet av likabehandlingsplaner och genomgången ger några exempel på detta. För att visa på det specialpedagogiska i likabehandlingsarbetet innehåller kapitlet en vinkling mot en skola för alla och en del som redovisar vad jag hittat i litteraturen kring delaktighet. Genomgången ger också en kortare beskrivning av vad litteraturen förmedlar om det målinriktade arbetet och vad som kan krävas för att lyckas med det.

Kapitlet syftar även till att ge en bild av vilka vetenskapliga perspektiv som styr forskningen om mobbing. Syftet med detta är att forskningsperspektiven ger en avspegling på det skolorna läser och hör om mobbing. Detta i sin tur ger avtryck på vad som skrivs i likabehandlingsplanerna och på det arbete man väljer att utföra på våra skolor. Därefter kommer några längre avsnitt kring nyare studier genomförda med syfte att beskriva insatser som fungerar i arbetet mot mobbing, men också en studie som beskriver hur skolorna ser på det faktum att det finns en tvingande lag i Sverige när det gäller arbetet mot diskriminering och för likabehandling.

3.1 Styrdokument

Det är ett flertal styrdokument, lagar och förordningar som gäller likabehandling och arbete mot kränkande behandling. Jag har här valt att beskriva de som har relevans för min studie.

3.1.1 Barnkonventionen

Barnkonventionen beskriver barnets mänskliga rättigheter. Flera av artiklarna beskriver det likabehandlingsarbete och arbete mot kränkande behandling som ska bedrivas på våra skolor. Även barnets rätt till att uttrycka sin åsikt och att barnets ord ska ha betydelse beskrivs i konventionen. Redoviningen grundar sig på vad som står att läsa i barnkonventionen och är hämtat på Unicefs hemsida (hämtat 3:e mars 2012).

I artikel 2 står att alla stater som antagit konventionen ska arbeta mot att barn straffas eller diskrimineras på grund av familjens åsikter, religion eller annan tro. I artikel 12 uttrycks att barnets åsikt ska ha betydelse och att hänsyn ska tas vad gäller barnets mognad och ålder. Artikel 19 beskriver konventionsstaternas skyldighet att genom utbildning och andra åtgärder skydda barn mot alla former av misshandel, både fysisk och psykisk. Detta gäller både när barnet är i föräldrarnas vård och när annan person (exempelvis skolpersonal) ansvarar för barnet. Artikel 23 skriver fram ett funktionshindrat barns rätt att leva ett liv med värdighet och att barnets självförtroende ska värnas. Ett funktionshindrat barn har rätt att få möjlighet att delta i samhället. Barnets rätt till en skolgång som är förenlig med konventionen vad gäller respekt för mänsklig värdighet beskrivs i artikel 28. I artikel 29 står att läsa att barnets utbildning ska utveckla respekt för såväl sin egen kultur och språk som för andra kulturer. Det står också att utbildningen ska forma en ansvarstagande individ som lever i samhälle som präglas av förståelse, jämlikhet och fred mellan alla etniska grupper och religioner i världen. På Unicefs hemsida går att läsa att artikel 30 tydliggör alla konventionsstaters skyldighet att låta varje människa få prata sitt eget språk och att utöva sin religion (hämtat 3:e mars 2012).

3.1.2 Skollagen

Jag har valt att redovisa det som har relevans för min studie i den nya skollagen, trots att de planer jag har analyserat är skrivna när de gamla Allmänna råden (Skolverket, 2009 a) var gällande. Dessa råd bygger på den gamla skollagen, men den nya lagen gällde när skolorna skrev årets planer.

På regeringens hemsida går att läsa att den 1 augusti 2010 trädde en ny skollag i kraft i Sverige och tillämpas nu från 1 juli 2011 (hämtat 3:e mars 2012). När det gäller arbetet mot kränkande behandling är det kapitel 6 som styr skolans arbete med dessa frågor. § 5 beskriver rektors ansvar i att personalen fullföljer sina skyldigheter enligt skollagen. § 6 handlar om att alla verksamheter inom skolan måste bedriva ett målinriktat arbete mot kränkande behandling. Det framkommer i § 7 att ytterst är det rektors skyldighet är att se till att detta arbete faktiskt bedrivs på skolan. Det är § 9 som skriver fram skolans skyldighet att varje år upprätta en likabehandlingsplan. Likabehandlingsplanen ska, enligt skollagen redovisa hur arbetet mot kränkande behandling ska se ut under det kommande året. Planen ska också innehålla en utvärdering av förra årets åtgärder. § 10 behandlar personalens skyldighet att

meddela rektor om de upptäcker att det sker en kränkning på skolan. Omständigheterna kring kränkningen måste utredas och ett arbete ska påbörjas, i syfte att förhindra en upprepning av kränkningen. (2010:800)

3.1.3 Lgr 11

När det gäller Lgr 11 är det skolans värdegrund och uppdrag som tar upp skolans skyldighet att jobba för en skola utan kränkningar, och uppdrag att fostra samhällsmedborgare som rustas att verka i samhället. Denna del av läroplanen är fastställd av regeringen och gäller för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Under rubriknivån *Grundläggande värden* beskrivs att utbildningar som följer Lgr 11 både ska förmedla respekt och även ge en grund till barn och elever när det gäller de mänskliga rättigheterna. Under *Förståelse och medmänsklighet* förklaras att ingen i skolans verksamhet ska utsättas för diskriminering utifrån någon av diskrimineringsgrunderna eller för någon form av kränkande behandling. Här beskrivs att detta ska bemötas med insikt, samtal och även aktiva åtgärder.

Under rubriken *En likvärdig utbildning* står det att skolan ska anpassas för att kunna möta alla elevers behov och förmågor. Skolan ska också aktivt jobba för att traditionella könsroller bryts (Skolverket, 2011a).

3.1.4 Allmänna råd

De planer som analyseras i studien är skrivna då *Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling* (Skolverket, 2009 a) var gällande och kommer att granskas utifrån de aspekter som då framfördes som vägledande för att skriva en lagenlig likabehandlingsplan. Det som då skulle framgå i planen var;

- ☐ Verksamhetens långsiktiga mål och planer för det främjande arbetet.
- ☐ Slutsatser utifrån kartläggningen som gjorts i verksamheten.
- ☐ Mål och beskrivning av insatser för det kommande året samt hur ansvarsfördelningen för detta ser ut.
- ☐ Rutiner vid akuta händelser och uppföljande åtgärder, samt hur detta dokumenteras.
- ☐ Hur elevers delaktighet sett ut i arbetet med likabehandlingsplanen.

De nya Allmänna råden (Skolverket 2012) tituleras *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* och innebär både betydande skillnader men också likheter med de gamla Allmänna råden.

Eftersom det i skrivandets stund utkom en ny upplaga Allmänna råd och kommentarer när det gäller likabehandlingsarbetet på våra skolor (Skolverket, 2012) har jag valt att göra en mindre

jämförelse av de gamla och de nya Allmänna råden. Jämförelsen syftar till att möjliggöra en uppdatering i ämnet, men även peka på att kraven på skolorna skärps ytterligare, samt till att påvisa studiens relevans med tanke på att de aspekter jag har analyserat finns kvar även i de nya Allmänna råden. Genomgången kommer att förklara de hur de Allmänna råden är tänkta att användas i skolan. En närmare förklaring av hur de olika aspekterna jag analyserar är tänkta att framgå i texten och vilken funktion de ska ha i verksamheten kommer att framgå i resultatet.

Båda versionerna av de Allmänna råden grundar sig på Diskrimineringslagen (2006:567) samt förordningen (2006:1083) om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling. Båda utgår från då gällande läroplaner, samt då gällande Skollag. De båda skrifterna syftar till att vara rekommendationer och stöd till skolans verksamhet för att kunna följa de lagar, förordningar och föreskrifter som styr skolan. De Allmänna råden visar på hur skolan kan eller bör handla för att kunna följa styrdokumentet. Båda skrifterna förmedlar att om skolan väljer att inte följa de Allmänna råden ska man kunna påvisa hur man ändå följer lagar, förordningar och föreskrifter som gäller för skolans verksamhet. I de Allmänna råd som utkom under 2012 står det dessutom att de Allmänna råden vill *påverka utvecklingen inom ett område i en viss riktning*. När det gäller de aspekter jag har valt att analysera i min empiri har det gjorts vissa tillägg i de nya råden. När det gäller *verksamhetens långsiktiga mål och planer för det främjande arbetet* står det dessutom i de nya råden att det i likabehandlingsplanen ska framgå hur skolan ska utvärdera arbetet (Skolverket, 2009 a, 2012)

Enligt råden från 2009 ska likabehandlingsplanen innehålla *mål och beskrivning av insatser för det kommande året, samt hur ansvarsfördelningen för detta ser ut*. Min tolkning är att här syftas på det förebyggande arbetet. Enligt de nya råden är att målen ska vara *konkreta*, dessutom ska ansvarsfördelningen för både det förebyggande arbetet och för det främjande arbetet framgå i planen. Enligt de gamla råden skulle elevens delaktighet i arbetet med planen framgå. Detta har spetsats till och förtydligats genom att de nya råden förespråkar att elevernas medverkan framgår både när det gäller främjande och det förebyggande arbetet. Helt nya punkter i råden från 2012 är att den som läser planen ska få reda på hur personal och rektor fullgör sin anmälningsplikt. Personalens skyldighet är att anmäla till rektor om ett barn känner sig kränkt av ett annat barn eller av personal. Rektor i sin tur har skyldighet att anmäla detta fall till huvudmannen. Ett fungerande system för anmälan om kränkningar är grunden för att huvudmannen ska kunna agera snabbt och effektivt vid en misstänkt kränkning. Det ska också framgå i likabehandlingsplanen hur man som elev, barn eller vårdnadshavare ska gå till väga för att anmäla diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling (Skolverket, 2009 a, 2012)

Enligt de Allmänna råden (2009 a, 2012) är det ett krav att skolorna skriver fram mål, både långsiktiga och för det kommande året. Detta har i de nya råden blivit tydligare i och med att skolorna ska skriva fram *konkreta* mål för insatserna det kommande året. Den svenska skolan har ett målinriktat arbete att följa även i läroplanen (Skolverket, 2011a). I denna står det att *målen anger riktningen på skolans arbete*. En kanske betydande skillnad är att i läroplanen (Skolverket, 2011a) finns färdiga mål för skolan att förhålla sig till, medan när det gäller likabehandlingsplanen förväntas själv skolan ställa upp lokala mål att arbeta mot.

3.1.5 Diskrimineringslagen

Följande redovisning av diskrimineringslagen (2008:567) är hämtat från regeringens hemsida (16:e mars 2012). Den gällande diskrimineringslagen trädde i kraft den 1 januari 2009. Det som var nytt var att förbudet mot diskriminering kom att gälla inom alla områden i samhället och gäller alla diskrimineringsgrunder med ett undantag, nämligen ålder. När det gäller ålder är det utbildningsverksamheter samt arbetslivet som omfattas av denna grund. Nytt blev också införandet av diskrimineringsrättningen som ska ersätta både diskriminering och kränkning, men också avskräcka från vidare diskriminering.

Kapitel 1 § 1 i diskrimineringslagen beskriver att lagens syfte är att motverka diskriminering och främja både möjligheter och rättigheter oavsett kön, könsöverskridande identitet och uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder. Detta är diskrimineringsgrunderna (2008:567).

§ 4 förklarar vad lagen menar med diskriminering. Man definierar *direkt diskriminering*, *indirekt diskriminering*, *trakasserier*, *sexuella trakasserier*, *instruktioner att diskriminera*. Dessa begrepp har jag förtydligt tidigare i studien (2008:567).

Kapitel 4 § 5 beskriver att det är förbjudet att diskriminera någon inom verksamheter som styrs av skollagen. § 6 skriver fram att förbudet mot diskriminering inte ska hindra handlande som tar hänsyn till barnens eller elevernas ålder i skolbarnsomsorg, förskoleklass eller den obligatoriska skolan. § 7 ger rektor ansvaret att en utredning påbörjas och avslutas om det framkommer misstankar om diskriminering i verksamheten. Det ska också genomföras ett arbete som syftar till att förhindra en upprepning av diskrimineringen (2008:567).

Kapitel 3 §14 i diskrimineringslagen beskriver att det inom varje verksamhet som styrs av skollagen ska finnas ett arbete med målet att främja att alla har lika rättigheter och möjligheter utifrån diskrimineringsgrunderna. Medan § 15 förklarar att åtgärder ska vidtas för att både förebygga och hindra trakasserier utifrån diskrimineringsgrunderna. Det är § 16 som behandlar likabehandlingsplanen. Som jag tidigare nämnt ska det varje år upprättas en likabehandlingsplan där både det främjande och det förebyggande arbetet ska framgå. Planen ska också redovisa vilka åtgärder man ska påbörja och vilka man planerar att genomföra under året. Planen ska också innehålla en utvärdering av förra årets åtgärder (2008:567).

3.1.6 Arbetsmiljölagen

På arbetsmiljöverkets hemsida (hämtat 16:e mars 2012) går att läsa att eftersom elever vid alla former av utbildningsverksamhet omfattas av arbetsmiljölagen (1977:1160). Jag har valt att här redovisa det som kan vara av intresse för min studie. Lagen gäller allt arbete som utförs i skolan, praktiskt såväl som teoretiskt. Dock är det så att lagen bara gäller om verksamheten som bedrivs syftar till att undervisa. Anmärkningsvärt i sammanhanget kan vara att arbetsmiljölagen inte omfattar barn på fritidshem, däremot gäller den personal som jobbar på fritidshem (hämtat 16:e mars 2012).

I arbetsmiljölagen jämställs eleverna med en arbetstagare och skolledning samt lärare med arbetsgivare. Arbetsmiljölagen säger att skolledning och lärare måste agera när elever kränker och diskriminerar varandra (hämtat 16:e mars 2012, Statens skola för vuxna). Arbetsgivaren, i det här fallet lärare och skolledning måste följa Arbetarskyddsstyrelsen föreskrifter i alla typer av arbetsmiljöfrågor. Här kan man hitta förskriften om kränkande särbehandling (hämtat 16:e mars 2012, Statens skola för vuxna).

3.1.7 Socialtjänstlagen

När det gäller socialtjänstlagen är det kapitel 14 § 1 som kan bli aktuell. Den beskriver anmälningsskyldigheten som gäller alla som arbetar i en verksamhet som berör barn och ungdomar. Denna skyldighet innebär att skolans personal måste anmäla till socialtjänsten om det finns misstanke om att ett barn behöver någon form hjälp och stöd. (2001:453)

3.1.8 Lagarna ska efterföljas

Det finns ett antal tillsyningsmän som jobbar för att diskrimineringslagen (2008:567) och skollag (2010:800) när det gäller kränkande behandling efterföljs på våra skolor. De olika områdena har tidigare delats upp på följande sätt:

Jämställdhetsombudsmannen (JämO) har haft till uppgift att övervaka att alla har lika villkor oberoende av kön. Detta gäller i skolan såväl som i arbetslivet. *Ombudsmannen mot etnisk diskriminering* (DO) verkade mot diskriminering av etniska och religiösa skäl.

Handikappombudsmannen (HO) har jobbat för alla människors lika möjligheter och mot diskriminering som kan härledas till funktionshinder. *Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning* (HomO) verkade för rättvis behandling oavsett sexuell läggning.

Barn- och elevombudet har särskilt ansvar för att diskrimineringslagen (2006:67) efterföljs på våra skolor. Barn- och elevombudet ger stöd till elever och informerar om diskrimineringslagen. I samband med att en ny diskrimineringslag kom den 1 januari 2009, så inrättades också en ny myndighet, nämligen diskrimineringsombudsmannen. Denne ersatte i och med att den nya lagen trädde i kraft JämO, DO, HO och HomO.

På regeringens hemsida står att läsa att det är diskrimineringsombudsmannens uppgift är att se till så diskrimineringslagen frivilligt följs på våra skolor och i övriga samhället (hämtat 16:e mars 2012). Det är Skolinspektionens och Barn- och elevombudet som har i uppdrag att se till så skolorna följer bestämmelserna gällande 6 kapitlet i Skollagen (Skolverket, 2012). Det är också Barn- och elevombudsmannens uppgift att föra barnets eller elevens talan vid en rättslig process.

3.1.9 Stödmaterial

Förutom de Allmänna råden (2009 a) finns stödmaterial framställt av Diskrimineringsombudsmannen, Skolinspektionen och BEO. Dels finns en

kartläggningsmetod med tillhörande fördjupningsfrågor, med syfte att täcka in alla områden på den egna skolan. Dels finns en handledning i att skriva en likabehandlingsplan.

Diskrimineringsombudsmannen presenterar på hemsidan en kartläggningsmetod som stöd i att upptäcka brister som finns i den egna verksamheten för diskriminering och mobbing (hämtat 6:e maj 2012). Modellen bygger på att visualisera den egna skolans verksamhet i form av olika "rum". Exempel på "rum" kan vara skolgården, matsalen och klassrummet. Till varje "rum" finns fördjupande frågor kopplade till diskrimineringsgrunderna.

Den handledning i att skriva en likabehandlingsplan som finns att tillgå från Diskrimineringsombudsmannen, BEO och Skolinspektionen, förklarar inledningsvis syftet med att upprätta en likabehandlingsplan och här dras paralleller till FN:s barnkonvention. Anledningen till att det behövs en sådan plan förklaras med att det annars inte är självklart att skolorna jobbar aktivt med likabehandlingsfrågor. Även centrala begrepp inom likabehandlingsområdet reds ut, samt berör de lagar som gäller likabehandling. Skolans skyldighet att utreda och vidta nödvändiga åtgärder för att stoppa diskriminering och trakasserier förtydligas. Det finns ett särskilt kapitel i handledningen som hjälper läsaren att själv utforma en likabehandlingsplan. Handledningen beskriver tydligt den röda tråd som ska löpa i ett medvetet arbete med en likabehandlingsplan, vision- kartläggning- mål- åtgärder- uppföljning- utvärdering och slutligen ny likabehandlingsplan. Handledningen fördjupar varje del av den röda tråden. Handledningen avslutas med en lista att använda sig av för att försäkra sig om att man tänkt på allt vid upprättandet av planen (Diskrimineringsombudsmannen, BEO & Skolinspektionen, hämtat 14: december 2011).

Det finns även ett webbverktyg, som är länkat från Diskrimineringsombudsmannens hemsida. Verktyget är tänkt att användas vid upprättandet av en ny likabehandlingsplan (hämtat 6:e maj 2012). I denna guide finns praktiska tips och råd kring alla delar av likabehandlingsplanen och det görs även kopplingar till lagar och riktlinjer.

3.2 En skola för alla

Att bedriva ett likabehandlingsarbete på en skola kan, som jag ser det, vara ett led i ett arbete för en skola för alla. Alla har rätt att vistas i skolan, utan att bli kränkta vare sig av andra elever eller av vuxna på skolan. Att ha ett funktionshinder och inte få möjlighet att visa sina kunskaper på ett sätt som man har förmåga till, kan exempelvis liknas vid en kränkning. Dessutom kan de som kränker och de som blir utsatta ses som barn i behov av särskilt stöd. Därför tycker jag det är befogat att här redovisa en del av vad som finns i litteraturen att läsa om en skola för alla.

Redan under tidigt 1800- tal fanns en vision om en gemensam skola för hela Sveriges befolkning. Detta kan ses som en signal om att man politiskt kunde se en vinst med en likvärdig bas för alla (Hjärne & Säljö, 2008). Hur man tolkar uttrycket påverkar också hur man ser på skolans utformning. Om tolkningen blir att det ska finnas *en* skola där alla ska gå, blir effekten att de som går i skolan ska anpassas till det som erbjuds där och det är samma för alla. Om tolkningen blir att *alla* har rätt till en skolgång anpassad efter sina behov, kommer skolor att se olika ut, beroende på vilka behov som finns i verksamheten. Trots intentioner om en skola för alla har det hela tiden pågått diskussioner kring de elever som har behov av

särskilt stöd, de som inte passar in i skolans verksamhet (Hjörne & Säljö, 2008). Skollag och läroplan ger tydliga signaler om att *alla* har rätt att vistas i skolan utan att blir kränkta eller diskriminerade på något sätt (2010:800, Skolverket, 2011b). Detta kan ses som en tydlig signal om en strävan efter en skola för *alla*.

Ur ett historiskt perspektiv har skolan genomgått en förändring när det gäller vilka skolan är till för. Från början var skolan för vissa, exempelvis pojkar och bättre bemedlade nu eftersträvas en skola för alla. Detta innebär en möjlighet till utbildning för alla oavsett behov och funktionshinder (Skolverket 2005). Eftersom funktionshinder är en av diskrimineringsgrunderna (2008:567) framträder ett tydligt specialpedagogiskt perspektiv på likabehandlingsarbetet och också alla inblandade i en kränkning kan ses som elever i behov av stöd.

Ofta redovisas två perspektiv att se på svårigheter, nämligen det relationella och det kategoriska perspektivet. Antas det kategoriska perspektivet fokuseras på vilka effekter exempelvis begåvning och hemförhållanden har. Här talas om vad som är normalt och svårigheten jämförs med detta. Perspektivet har sin utgångspunkt i individen (Skolverket, 2005) I detta sammanhang kan nämnas Jacobsson & Nilssons (2011) benämning på perspektivet, nämligen det punktuella perspektivet, som senare i litteraturgenomgången refereras.

Det relationella perspektivet fokuserar på hur pedagogik, bemötande och organisation ser ut för att möta individen. Dessa båda perspektiv ger olika sätt och förklaringar till hur elever i behov av särskilt stöd ska nå målen. Här kan man anta ett segregande förhållningssätt, alltså eleven med behov av särskilt stöd ska undervisas enskilt, eller med likasinnade. I ett inkluderande perspektiv är känslan av delaktighet central, och perspektivet domineras av åtgärder på gruppnivå för att alla ska kunna mötas efter sina förutsättningar (Skolverket, 2005).

Nilholm (2007) presenterar ett tredje perspektiv, det så kallade dilemmaperspektivet. Detta perspektiv lyfter de dilemman som ständigt uppstår i ett specialpedagogiskt arbete. Det utgår från att det inte alltid finns ett rätt eller fel svar, eller att det finns självklara åtgärder att vidta. I ett likabehandlingsarbete finns mycket att ta hänsyn till och diskutera. Dilemma perspektivet kan, anser jag appliceras på det arbete mot mobbing och för likabehandling som ska bedrivas på skolorna. Exempelvis måste kanske det faktum att personal inte ser någon annan lösning än att för en tid exkludera en elev från klassen diskuteras för att skydda någon annan från kränkningar, detta trots att intentionen är att jobba inkluderande.

Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården och Jacobson (2004 & 2005) skriver fram föräldrars upplevelse av hur skolan ser på barnets behov. Här går att läsa hur barnets självförtroende påverkas i negativ riktning när problemet läggs hos individen. I en likvärdig skola för alla ska eleverna få möjlighet att arbeta med material som är anpassat för dem. Trots detta beskrivs hur elever med dyslexi inte kan få mer än betyget godkänt, eftersom redovisningar i huvudsak ska genomföras skriftligt. Detta innebär att eleven trots sitt funktionshinder ska göra något den inte har förmåga till, vilket leder till att denne inte får en rättvis chans att visa sina kunskaper (Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården & Jacobsson, 2004 & 2005)

3.3 Delaktighet

Ahlberg (2009) skriver att delaktighetsbegreppet är svårdefinierat och mångtydigt. Hon menar att ordet delaktighet kan innebära integrering och tillgänglighet men också engagemang. Delaktighet är ett centralt begrepp inom det specialpedagogiska området, enligt Jacobsson & Nilsson (2011). Social delaktighet kännetecknas av att alla känner gemenskap i gruppen även när vuxna inte är med och styr upp aktiviteter och grupper. Detta yttrar sig vid friare aktiviteter i skolan och när skolan är slut. En specialpedagogisk arbetsinsats kan, skriver Jacobsson & Nilsson (2011) vara att hitta de arbetssätt som gagnar känslan av delaktighet i gruppen. Elevens delaktighet skrivs fram som en framgångsfaktor inom arbetet mot mobbing (Forskning för skolan 2011) och är även en punkt som ska redovisas i likabehandlingsplanen (Skolverket, 2009 a). Ett annat centralt begrepp inom specialpedagogiken är enligt Jacobsson & Nilsson (2011) den psykosociala miljön, som kan länkas samman med delaktigheten. Man definierar detta begrepp med den känsla som råder mellan de som ingår i den lokala skolans verksamhet, och berör alla som ingår där. Här ser Jacobsson & Nilsson (2011) elevens inflytande som en framgångsfaktor, som grundar sig i den kommunikation som pågår både mellan elever men också mellan elever och skolpersonal. Denna kommunikation ska ge eleven möjlighet att reflektera över sina handlingar och upplevelse att själv kunna påverka sin situation. Som specialpedagog kan man fokusera på elevens inflytande i gemenskapen och i olika aktiviteter. Jacobsson & Nilsson (2011) beskriver det mönster i relationer som grundar sig i elevens inflytande och delaktighet.

I förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med en likabehandlingsplan framgår att eleverna eller barnen ska delta när de upprättas, följs upp och ses över (2006:1083). Jag tolkar förordningen som att deltagandet syftar till att göra likabehandlingsplanen känd och tillgänglig för eleverna. Det kan också vara med förhoppning om att engagera barnen och eleverna i arbetet mot mobbing och kränkande behandling.

3.4 Målinriktat arbete

Svedberg (2007) menar att å ena sidan ställer ett målstyrt arbete höga krav på både den enskilde och på gruppen, å andra sidan ger det stora möjligheter att påverka arbetet. Han anser att en förutsättning för ett fungerande arbete med mål är att gruppen som ska arbeta mot dem är i huvudsak fungerande. Svedberg (2007) konstaterar att ett tydligt förhållande mellan arbetsuppgifter och mål är en framgångsfaktor. Stigendal (2004) betonar vikten av delaktighet vid formulerandet av mål. Han påpekar att starkast blir känslan av delaktighet när den egna känslan är delaktighet och också reellt är det. Detta kan tolkas som att de vuxna faktiskt lyssnar på eleverna vid målformuleringen och även faktiskt formulerar mål som eleverna känner igen. Detta kan även överföras till ett vuxenperspektiv och vikten av delaktighet från alla i personalen blir tydlig. Danielsson & Liljerot (2007) skriver fram en fara med att formulera alltför ordrika och högravande mål. De påtalar att det viktiga i målformulerandet måste vara intentionen med målet. Detta kan tolkas som att formuleringen av målet är viktig.

Alla ska förstå den och veta vad målet ska leda till och vilket arbete som behöver göras för att nå dit.

3.5 Tidigare forskning

Min sökning efter forskning om mobbing ger omfattande resultat. Det blir svårare då jag letar forskning om likabehandlingsplaner. Nyckelorden i mina eftersökningar har varit; forskning, texter, perspektiv, likabehandling, likabehandlingsplaner, mobbing, värdergrund. Det finns tydliga kopplingar mellan forskning om likabehandling och centrala begrepp inom det specialpedagogiska forskningsfältet. Därför innehåller kapitlet till viss del en jämförelse mellan dessa båda forskningsfält.

3.5.1 Mobbingforskningen i Norden och internationellt

”Skolan-en arena för mobbing- en forskningsöversikt och diskussion kring mobbing i skolan”, utgiven på uppdrag av Skolverket 2002 ger en bild av hur forskningen inom mobbingproblematiken växt fram. Undersökningen är gjord av anställda vid Örebro universitet och dessa verkar inom ämnena sociologi och socialt arbete. Undersökningen baseras på ett stort antal vetenskapliga artiklar inom mobbing. Vid granskningen av dessa artiklar från hela världen konstateras att definitionen av mobbing domineras av att någon är förövare, och att denne är starkare än den som blir utsatt. Förövarens handling är negativ och fortgår under ett längre tidsspänn. Enligt författarna till denna översikt (Skolverket, 2002) började området studeras under 70-talet och Finland, Sverige och Norge var mycket tidiga. Det är dock på 80-talet den internationella forskningen tar fart och författarna tillskriver Dan Olwéus igångsättandet. Storbritannien, Irland, USA, Kanada och Australien har följt forskningsutvecklingen och bedriver till viss del egen forskning. Olwéus, som var och är en pionjär inom mobbingområdet, menar att mobbingen grundas i individers aggressivitet (Skolverket, 2002). Han finner inga förklaringar i skolans miljö eller organisation till mobbingens uppkomst. De dicipliner som utför den mesta forskningen inom mobbing är den psykologiska och den pedagogiska. Författarna menar att en komplettering av teorier från sociologiska och socialpsykologiska forskningen skulle vara bra. Mobbingforskningen domineras av ett individualistiskt synsätt (Skolverket, 2002)

Undersökningen presenterar vissa mönster som framträder vid studiet av artiklarna. Bland annat visar det sig att antalet mobbade sjunker med åldrarna. Vissa könsmönster framträdde; mobbing med inslag av våld är vanligare bland pojkar. Medan det är vanligare bland flickor att sprida ut elaka rykten om varandra. Att bli mobbad under en mycket lång tid, kanske under hela skolgången var lika vanligt hos båda könen, däremot väljer pojkar oftare att inte berätta för någon vad de utsätts för. Undersökningen visar att barnen tycker lärare har dålig insikt i hur mobbingen ser ut på skolan. Barnen tycker också att lärare brister i att ingripa mot mobbing. (Skolverket, 2002)

Frånberg (2002) har skrivit en forskningsöversikt som jämför de nordiska ländernas forskning kring mobbing. Även Frånberg konstaterar att D. Olwéus har varit framträdande inom mobbingforskningen. Hon skriver att Olwéus är psykologisk och positivistisk i sin syn på mobbing och sätter även individens egenskaper i centrum. Frånberg framhåller att det finns

forskare med andra förklaringar till mobbing, såsom interaktioner i gruppen, organisation och maktspel.

Det som skrivs och ges ut om mobbing i Norden är övervägande metoder och handledningar. Materialet innehåller mycket känslor och moral. Frånberg frågar sig hur de Nordiska strategierna mot mobbing ser ut och konstaterar att mycket har gjorts. Trots detta minskar inte förekomsten av mobbing på lång sikt. Hon framhåller vikten av utbildning till lärare på området för att minska mobbingen på våra skolor. Frånberg (2002) efterlyser en stabilare vetenskaplig grund att stå på inom forskningen om mobbing för att kunna föra utvecklingen ytterligare ett steg framåt.

3.5.2 Forskning som utgår från individen

Det individualpsykologiska perspektivet, utgår från individen och är den vanligaste förklaringsmodellen inom mobbingforskningen. Detta perspektiv var utgångspunkten då forskningen om mobbing tog fart på 70-talet (Skolverket, 2009 d). Denna inriktning var den som gällde inom mobbingforskningen flera årtionden framöver. Främst var det pojkars aggressivitet som det forskades om. Man drog paralleller mellan aggressivt beteende hos djur och hos människor (Skolverket, 2009 d). Genom detta perspektiv kom förklaringsmodellen att orsaken till att det fanns personer som mobbar stod att finna i vilket personlighetsdrag mobbaren hade. Förklaringen till pojkars aggressiva beteenden blev att familjen inte var socialt fungerande, att mamman inte varit tillräckligt gränssättande och att pappans fostran på pojken varit hård och fysisk. Förklaringen till pojkars mobbing kunde till en del också grunda sig i en önskan att bestämma över andra.

Det individualpsykologiska perspektivet visar även på senare tid att mobbaren mår bra av att mobba (Skolverket, 2009 d). Således förklaras mobbingen av att mobbaren får en positiv belöning av att mobba. Skolverket (2009 d) förklarar att ett perspektiv som utgår från individen menar att mobbingen är planerad och ger en känsla av att vara den som bestämmer. Perspektivet beskriver tre typer av mobbare. Den första är den sadistiska mobbaren, som handlar helt utan rädsla. Den andra typen är med låg självkänsla och den kännetecknas av att skvallra på andra, inte komma till lektioner och av att i vissa fall vara aggressiv. Den tredje typen som beskrivs är en orolig person, inte sällan med en ADHD alternativt ADD diagnos.

Utifrån ett specialpedagogiskt synsätt skriver Jacobsson & Nilsson (2011) fram det punktuella perspektivet, som fokuserar och utgår från elevens svårigheter, diagnoser eller personlighet. Perspektivet leder ofta enligt Jacobsson & Nilsson (2011) till begränsningar i vilka åtgärder och arbetssätt man jobbar efter.

3.5.3 Forskning som utgår från det sociala sammanhanget

Detta perspektiv utgår från att mobbingen förändras och kan se olika ut i olika sammanhang. Synsättet innebär ett mer svärfångat sätt att se på mobbing. Forskarna som väljer detta perspektiv vill studera många faktorer som påverkar mobbingens förekomst, detta för att sträva efter en så heltäckande bild av problematiken som möjligt (Skolverket, 2009 d). Man vill undersöka det vardagliga och det förgivettagna för att hitta orsaken till mobbingen och

skapa förståelse för varför den uppstår. Det kan handla om att få syn på rutiner, vad människor har för roller, skolan som organisation och så vidare. Det är detta som blir vår vardag och det vi tar för givet. Det är denna verklighet som enligt detta perspektiv kan skapa mobbing. Det vill säga hur vi i skolan anser att mobbing uppkommer, hur vi talar om mobbingen med barnen, men också vad vi gör i vardagsarbetet.

Som specialpedagog talar man om att välja att se svårigheterna enligt det relationella perspektivet (Skolverket, 2005). Jacobsson & Nilsson (2011) skriver att i detta perspektiv är det relationerna och mötet mellan människor som fokuseras för att kunna vidta lämpliga åtgärder och arbetsätt. Det relationella perspektivet ger möjligheter till öppenhet och att kritiskt granska pedagogens roll. Att kritiskt granska sig själv som pedagog ger en upplevelse av att kunna påverka situationen.

Nilholm (2007) beskriver även dilemmaperspektivet, som kan appliceras på likabehandlingsarbetet och forskning som utgår från det sociala sammanhanget. Detta perspektiv menar att pedagogen dagligen ställs inför problem som saknar självklara och rätta svar. Ett sådant dilemma kan vara en till en undervisning kontra den sociala gemenskapen i klassen. Jacobsson & Nilsson (2011) menar att konsekvenser måste vägas mot varandra och medvetna val måste göras. I ett likabehandlingsarbete kan en medvetenhet om de olika perspektiven på hur man kan se på de svårigheter som uppstår hjälpa till att lyfta problemet från eleven och istället få syn på organisation och förhållningssätt och angripa de uppkomna bekymren därifrån.

Perspektiv som utgår från det sociala sammanhanget öppnar upp för fler förklaringar och orsaker till mobbing än den som studerar egenskaper hos dem som mobbar (Skolverket, 2009 d). Det kan exempelvis handla om att studera vilken effekt den ökade förekomsten av TV-program som innehåller sänkningar och förnedringar av motståndare kan ha på mobbingen. Det kan också handla om att studera könsstrukturer för att få en bild av skillnader och likheter i flickors och pojkars mobbing.

3.5.4 Framgångsfaktorer

En större kunskapsöversikt genomförs av Forskning för skolan kom under 2011 och bygger på *Utvärdering av metoder mot mobbing* (Skolverket, 2011b) som genom data från 39 skolor kunnat peka på effektiva insatser mot mobbing. Studien bygger på enkäter och intervjuer med elever, skolpersonal och föräldrar. Studien genomfördes av forskare med gedigna kunskaper inom mobbingområdet och var ett uppdrag från Myndigheten för skolutveckling samt Skolverket. Kunskapsöversikten från Forskning för skolan (2011) bygger också på kunskapsöversikten *På tal om mobbing- och det som görs* (Skolverket, 2009 d). Denna studie ger olika perspektiv på mobbing och en historisk tillbakablick. Den ger också en genomgång av åtta program mot mobbing. 10 000 elever deltog i denna tre år långa studie för att få en bild av vad som faktiskt fungerar i arbetet mot mobbing och kränkningar. Relevans för min studie har den del som behandlar framgångskoncept i likabehandlingsarbetet, för att kunna dra paralleller till de planer jag analyserar. Skolverket rekommenderar i rapporten ingen enskild modell mot mobbing att arbeta efter, utan ser att ett arbete som bygger på kartläggning och analys av situationen leder till framgång. Vissa insatser var effektiva mot pojkars mobbing, andra mot flickors. Likaså var det med social respektive fysisk mobbing.

Studien visar att mobbing minskar om det finns regelbundna uppföljningar och utvärderingar i syfte att få syn på elevernas situation, men också att utveckla skolans arbete mot mobbing och kränkningar. Studien förmedlar att ett systematiskt förebyggande och åtgärdande arbete och en tydlig fördelning av arbetsuppgifter och ansvar var en framgångsfaktor. Arbetssätt, förhållningssätt och rutiner beskriver Jacobsson & Nilsson (2011) som centrala begrepp inom specialpedagogiken. Hur man arbetar, förhåller sig och vilka rutiner som råder kan både hjälpa och stjälpa. De kan verka eller motverka delaktighet från elever. Skolor som gav all personal och alla elever möjlighet att delta i arbetet mot mobbing och kränkningar lyckades väl. Alla på skolan, både personal och elever ska då veta hur skolan arbetar mot mobbing och kränkningar. I detta ingår väl kända rutiner om hur skolan agerar vid misstanke om kränkning på skolan (Forskning för skolan, 2011).

Mobbingen på våra skolor minskar enligt studien om eleverna i mycket hög grad medverkande i arbetet med likabehandling. Detta var ett effektivt sätt att få slut på pojkars fysiska mobbing, men visade sig också förebygga både pojkars och flickors mobbing. Denna elevmedverkan behöver inte ha en upprinnelse i ett särskilt problem, utan kan vara exempelvis temadagar, elevcaféer och friluftsdagar över åldersgränser. Aktiviteterna ska bygga på gemenskap och sammanhållning. Ett centralt begrepp inom det specialpedagogiska kunskapsfältet är inkludering. Begreppet har enligt Nilholm (2007) spelat en betydelsefull roll i diskussionen kring specialpedagogik. Ordet har betydelsen medräknad (Jacobsson & Nilsson, 2011). Att jobba inkluderande innebär att jobba för acceptans och en känsla av gemenskap i gruppen, alla ingår på ett självklart sätt. Liljeroth (2007) definierar ett tillstånd av fullständig inkludering som en situation då personer med svårigheter förväntas bidra med något till gruppen. Detta är en verklig specialpedagogisk utmaning och ett stort likabehandlingsarbete. Liljeroth (2007) talar om att komma till kärnan och inse att det inte räcker med materiella resurser för att komma till målet.

I studien (Forskning för skolan, 2011) står det tydligt om att elevmedverkan inte är detsamma som att arbeta med så kallade klasstödjare eller liknande som har i uppgift att vara personalens extra ögon på vad som händer i klasserna. Detta system visade sig i stället ha en motsatt effekt. Framgång i arbetet hade också de skolor som hade rutiner för hur samtalen med en mobbar ska genomföras och följas upp. I detta ingår också en plan för hur det långsiktiga arbetet för att få slut på mobbingen ser ut. Även tydlighet i hur man för ett samtal med en mobbad person var viktig. Här var det också avgörande att det fanns en arbetsgång i hur den mobbade fick stöd och hjälp i ett långt perspektiv. Särskilt när det gäller flickors mobbing var det ett effektivt sätt att få slut på mobbingen om det fanns stöd och hjälp att bearbeta det inträffade. När det gäller pojkar var det viktigt att det fanns uppföljande insatser på skolan. Vilken påverkan insatserna fick på eleverna visade sig till stor del vara könsbundna. Det visade sig också att det fanns insatser som motverkade flickors mobbing, men som å andra sidan underblåste pojkars mobbing (Forskning för skolan, 2011).

Ett framgångskoncept enligt Forskning för skolan (2011) är om det finns ett särskilt team på skolan som jobbar med frågor kring likabehandling, och som har i uppgift att bevaka dessa frågor. Teamet ska jobba i nära samarbete med skolledningen och ansvarar för att de åtgärder man ska vidta mot mobbing verkligen genomförs. Kompetensutveckling i personalgruppen i likabehandling och mobbing hade en effekt som minskade mobbingen på skolan. Att få mer kunskap kring forskning på området visade sig ha en minskande effekt på flickors fysiska mobbing och på pojkars sociala mobbing. Ett väl fungerande rastvaktssystem på skolan motverkade främst mobbingen bland flickor. Systemet ska bygga på en kartläggning över farliga platser på skolgården, att rastvakterna deltar i rastaktiviteterna och att de är väl synliga

med gula västar eller liknande. Ett annat väl fungerande system var att det var två rastvakter med olika uppgifter ute på rasterna. En av personerna går en förutbestämd slinga som bygger på kartläggningen över otrygga platser på skolgården, medan den andra personen uppehöll sig på en plats som var känd av eleverna på skolan. Studien visade också att den sociala mobbingen bland flickor minskar om det kallades till regelbundna möten bland eleverna där det informerades om mobbingen på skolan. Mötena ordnades till följd av att en kränkning skett på skolan. Dessa möten visade sig dock öka mobbingen bland pojkar.

Studien visar också att dokumentationen av arbetet mot mobbing och för likabehandling var en framgångsfaktor. Det var av vikt att alla på skolan visste vem som ansvarade för dokumentationen, vad som skrivs och när det skulle skrivas. Det var också viktigt att alla visste vem som skulle läsa det som dokumenterats (Forskning för skolan, 2011).

Ordningsregler som arbetats fram i ett tätt samarbete mellan elever och personal, var ett sätt att förebygga mobbing av pojkar. Reglerna visade sig dock bara bli följda om eleverna varit med att formulera dem, om samma regler gällde för alla på skolan. Eleverna skulle också ha möjlighet att förslå en ändring av reglerna. Disciplinära åtgärder som en följd av att inte ha följt ordningsreglerna hade en hämmande effekt på pojkars mobbing. Dessa åtgärder syftade inte till att straffa, utan för att hjälpa den som inte lyckats följa reglerna. Åtgärderna på de skolor som lyckats byggde på dialog, inte på att bestraffa. För att kunna genomföra ett arbete som förebygger mobbing, måste eleverna förstå reglerna och de konsekvenser som följer om man bryter mot reglerna (Forskning för skolan, 2011).

3.5.5 Effekter av kravet på likabehandlingsarbete

Under 2010 redovisades en utredning gällande om de åtgärder med syfte att främja lika rättigheter i samhället varit effektiva (SOU 2010) Undersökningen är gjord på regeringens uppdrag och leddes av Anne-Marie Morhed. Utredningen fokuserar på de tre områden där diskrimineringslagen gäller, nämligen utbildningsverksamhet, arbetslivet och samhället. Jag har fokuserat på vad som skrivs om utbildningsverksamheten och särskilt på vad som står om arbetet med likabehandlingsplaner. Ett flertal experter deltog i utredningen, däribland barn- och elevombudet Lars Arrhenius och diskrimineringsombudsmannen Katri Linna.

Utredningen (SOU, 2010) bygger på intervjuer av huvudmän, enkäter till skolor samt Skolverkets (2009 c) rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt*. I denna skrift redovisas barns och elevers berättelser om tillfällen då trakasserier och kränkningar förekommer i skolan. Även Skolverkets (2009 b) rapport *Barn- och elevskyddslagen i praktiken* som redovisar hur förskolor, skolor och kommunala vuxenutbildningar har tillämpat lagen om förbud mot kränkande behandling, har varit en del i arbetet med utredningen.

Utredningen (SOU, 2010) visar ett direkt samband mellan studieresultat och hur elever upplever sig bli bemötta i skolan. När det gäller kränkningar och trakasserier mellan elever visar det sig att det är mest förekommande mellan lektionspass. Vanligast visade det sig vara med kränkningar och trakasserier när eleverna vistades utomhus följt av korridoren och klassrummet. Även om det är vanligast att kränkningar förekommer elever emellan, visar utredningen (SOU, 2010) att det även finns tillfällen då lärare kränker elever.

Redovisningen (SOU, 2010) påtalar att det finns brister i skolans arbete med elevernas arbetsmiljö. Dock anser skolorna själva att de har ett likabehandlingsarbete som fungerar väl. Utredningen konstaterar att ett väl fungerande likabehandlingsarbete grundar sig på att varje enskild verksamhet har en egen likabehandlingsplan som bygger på elevernas och barnens behov. En framgångsfaktor som framkommer i utredningen är det faktum att eleverna själva har deltagit vid framtagandet av planen. Intressant är att elevernas trivsel ökar om personalen arbetar i lag och att vuxentäta skolor leder till färre kränkningar, främst när det gäller etiska och sexuella trakasserier (SOU 2010) Den del av utredningen som behandlar det målinriktade arbetet bygger på Skolverkets (2009 b) *Barn och elevskyddslagen i praktiken* och intervjuer med huvudmän. Intervjuerna med huvudmännen visar att synen på det faktum att det är ett krav att arbeta med likabehandling är positivt. Man tycker att arbetet har ökat medvetenhet och förståelse hos personalen i denna fråga.

Med hjälp av enkäter konstaterar utredningen att 96 % av grundskolorna har en likabehandlingsplan. Skälen till att inte ha en plan kan vara att den är under utarbetande, omorganisation eller att det finns andra likanande dokument på skolan. Det förekom också att en kommunövergripande plan har ersatt den lokala likabehandlingsplanen. I något fall tyckte uppgavs att skolan var för liten för att ha en likabehandlingsplan. Utredningen (SOU, 2010) drar slutsatsen att skolorna inte fått de rätta direktiven från kommunen för att kunna genomföra ett likabehandlingsarbete.

Elevernas kunskaper när det gäller värdegrundsfrågor var goda, men däremot brister kunskaperna när det gäller elevskyddslag och diskrimineringslag, konstaterar utredningen. Hälften av grundskolorna säger att eleverna varit delaktiga i arbetet med likabehandlingsplanen. Utredningen konstaterar att Förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med att upprätta en likabehandlingsplan (2006:1083) inte slagit igenom. Enligt Skolverkets allmänna råd (2009 a) ska det finnas åtgärder kopplade till varje diskrimineringsgrund. Detta uppger en av tre skolor att de uppfyller i sina likabehandlingsplaner. Resultaten i utredningen (2010) visar att skolorna fokuserar mer på värdegrundsfrågor än på diskrimineringsgrunderna i sina planer.

I utredningen (SOU, 2010) konstateras det att det inte finns några garantier för att skolan följer lagen trots att de har en likabehandlingsplan. Den största bristen i planerna var att det saknades samband mellan åtgärd och uppföljning och att många planer är kommunövergripande och inte gäller enskilda verksamheter.

En masteruppsats skriven vid Uppsala universitet (Larsson, 2009) behandlar likabehandlingsplanens text med hjälp av intervjuer men även med hjälp av ett eget analysverktyg. Larsson (2009) har fokuserat på hur likabehandlingsplanerna har kommit till och vilka som varit delaktiga. Larsson (2009) konstaterar i sin studie att de flesta skolor har en likabehandlingsplan, men att skolorna lätt kan kringgå de gällande lagar och förordningar som finns på området. Hon finner också i sin studie att eleverna endast i mycket liten del har deltagit då likabehandlingsplanerna har arbetats fram.

Min bild av hur forskning genomförs inom likabehandling är att mycket finns skrivet om mobbing och värdegrund. Däremot anser jag att det finns ett behov av att studera likabehandlingsplaner och vad det faktiskt står i dem. Jag har inte hittat någon forskning som studerat området på det sätt som jag valt att göra.

4. Metod och genomförande

4.1 Forskningsansats

Studien innebär att empirin kommer att bestå av text. Därför måste jag ta hänsyn till att det finns mottagare och avsändare av texten (Bergström & Boréus, 2005). Avsändaren kan vara allt från en person till en sammansatt grupp. I min studie av likabehandlingsplaner är det hela skolan som står bakom planen, men i många fall är det en mindre grupp på skolan, eller kanske ibland en person som skrivit dokumentet som ska styra skolans arbete när det gäller likabehandling. Mottagaren kan vara ett flertal olika personer med olika bakgrund, föräldrar, elever, personal på skolan, utomstående som läser planen på nätet. Som författare till denna uppsats är jag medveten om att jag inte läser och tolkar innehållet på samma sätt som någon annan mottagare. Dels har jag ett särskilt intresse och kunskap inom området. Dels skrivs denna uppsats inom ramen för det specialpedagogiska programmet vilket innebär att jag har specialpedagogiska glasögon.

Grunden till studiet av texter återfinns i hermeneutiken, som är läran om tolkning av det lästa (Bergström & Boréus, 2005). Det innebär att förstå vad texten går ut på, skapa en mening med det skrivna. Min intention med analysen av texterna är att tolka utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. Hur kan det skrivna relateras för de barn som omfattas av planen, både de som blir utsatta för kränkning och diskriminering och de som handlar kränkande och diskriminerande är barn i behov av särskilt stöd. Analysen kommer även att inta perspektivet som specialpedagog som stöd till personal. Vad förmedlar texten om personalens syn och kunskap på likabehandlingsarbetet. Med detta som fokus analyserar jag det skrivna.

Bergström & Boréus (2005) menar att texter ibland visar, på ett omedvetet sätt de förställningar som de människor som skrivit texterna har. Det finns några centrala begrepp som får betydelse vid studiet av texter. Semiotiken handlar om studiet av tecken och hur de används i den mänskliga kommunikationen. När texten genom semantiken är koherent, har den en mening. I likabehandlingsplaner borde det vara just likabehandling och arbetet mot kränkande behandling som bildar meningsfullheten. Likabehandlingsplanerna har ett budskap att förmedla, hur det jobbas mot mobbing och för likabehandling, de blir då kommunikativa.

Att begränsa sig till att studera likabehandlingsplanernas texter ser jag som en intressant utmaning. Bergström & Boréus (2005) skriver att vissa forskare anser att vi måste studera språk och text för att få reda på något om människans sätt att tänka och handla. Författarna menar också att det dessutom produceras så mycket text i dagens samhälle som skrivs av några som information till andra, vilket får konsekvenser. Här finns möjlighet att dra paralleller till skolans värld där kraven på dokumentation blir allt mer omfattande och likabehandlingsplanerna är en del i detta flöde av papper. Dessa planer ska sedan läsas och omsättas i handling av kollegor, elever och föräldrar.

Bergström & Boréus (2005) skriver att den kvalitativa innehållsanalysen vill beskriva texten på ett systematiskt sätt, utan att något räknas eller mäts, vilket jag tolkar som att gränsen

mellan en kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys är hårfin. Det kan vara så att man kvantifierar vissa saker i texterna men analysen är annorlunda än i en kvantitativ studie. Min vilja med studien är att presentera en bild av vad likabehandlingsplanernas texter säger, med utgångspunkt i de Allmänna råden (Skolverket, 2009 a), vilket jag kommer att göra genom att studera texternas budskap ur både en interpersonell aspekt, hur talar texten (exempelvis befallande, förbjudande, inbjudande) och ur en innebördsaspekt, alltså vad säger texten. Bergström & Boréus (2005) skriver att innehållsanalysen är ett bra verktyg för att finna mönster i ett större material.

4.2 Genomförande

Studien har genomförts med hjälp av en innehållsanalys. Bergström & Boréus (2005) skriver att innehållsanalysen kan användas för att på ett systematiskt sätt beskriva en texts innehåll. Då en kvalitativ innehållsanalys genomförs är det inget i texten som räknas eller mäts, vilket sker vid en kvantitativ innehållsanalys. En kvalitativ innehållsanalys kännetecknas av ett fokus på att analysera det som står i texten, på ett mer komplicerat sätt än i en kvantitativ innehållsanalys (Bergström & Boréus, 2005). I denna studie har genomförts med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys. Jag har fokuserat på förutbestämda utsagor i likabehandlingsplanerna.

Bergström & Boréus (2005) skriver att all sorts text kan innehållsanalyseras. Det kan vara reklam av olika slag, böcker, serietidningar, läromedel, broschyrer och så vidare. Vad man väljer att ta ut ur texterna för analys och om analysen består av att räkna hur många gånger något skrivs, eller om analysen fokuserar på det som faktiskt skrivs och vad det skulle innebära, beror på vad man väljer att studera.

Det skulle vara möjligt att studera likabehandlingsplaner även med en diskursanalys, men fokus på studien ligger på det som faktiskt skrivs och vad som saknas i texterna. Hade jag valt att studera texterna med en diskursanalys hade studien fokuserat på det förgivettagna och det skulle finnas en maktaspekt att ta hänsyn till vid analysen. (Bergström & Boréus, 2005). Anledningen till att innehållsanalysen blir verktyget vid analysen är viljan att fokusera det som står eller saknas i texterna, alltså det som förmedlas till de som läser likabehandlingsplanerna.

Syftet med studien är att få en bild av hur de analyserade planerna stämmer med vad en likabehandlingsplan ska innehålla enligt de Allmänna råden (2009 a). Syftet är också att ge en bild av vad skolorna förmedlar med sitt likabehandlingsarbete.

4.2.1 Urval

För att få reda på vad planernas texter säger gjorde jag en innehållsanalys på 15 planer hämtade på internet. Kriterierna för urvalet var att likabehandlingsplanerna kom från olika delar av Sverige och också från storstad såväl som glesbygd. Planerna hämtades från stora skolor, runt 200 elever, såväl från små, under 100 elever. Detta för att eventuellt kunna finna skillnader och likheter mellan stora respektive små skolor. Planerna begränsades till att gälla grundskola och fritidshem. Jag använde mig av skolverkets lista med skoladresser för att hitta planerna. I de fall skolan inte hade en likabehandlingsplan tillgänglig på nätet, gick jag

vidare till nästa skola för att till slut ha 15 planer att läsa. Likabehandlingsplanerna som jag fick ut var de som analyserades, vilket ledde till att planerna hade olika utseende och innehåll. När jag hade ”provläst” planer upptäckte jag att de såg olika ut och jag förstod att jag inte skulle komma att finna utsagor gällande det jag hade för avsikt att analysera i alla planer.

4.2.2 Analys

När insamlingen var klar konstruerade jag ett kodschema. Bergström & Boréus (2005) skriver att för att kodschemat ska bli användbart måste man bekanta sig med materialet och läsa stora delar av det. De skriver också att en god kännedom om det som ska studeras är nödvändig, varför jag läste litteratur kring arbete mot mobbing och för likabehandling. Jag läste även de gällande styrdokumentet. Bergström & Boréus (2005) skriver att kodschemat ska hjälpa till att sortera ut de utsagor som blir gällande för analysen. Jag tog hjälp av de Allmänna råden (Skolverket, 2009 a) för att konstruera ett schema kring det som ska finnas med i en likabehandlingsplan. De punkter jag skulle leta efter var;

- ☒ verksamhetens långsiktiga mål och planer för det främjande arbetet.
- ☒ slutsatser utifrån kartläggningen som gjorts i kartläggningen.
- ☒ mål och beskrivning av insatser det kommande året, samt hur ansvarsfördelningen för detta ser ut.
- ☒ rutiner vid akuta händelser och uppföljande åtgärder, samt hur detta dokumenteras.
- ☒ hur elevens delaktighet sett ut i arbetet med likabehandlingsplanen.

Det som eftersöks i texten är kodningsenheter. Huvudsyftet med att leta utsagor och samla på sig dessa är inte att räkna hur många gånger något sägs, utan hur det sägs. När detta var gjort växte ett mönster fram, som kunde säga något om vad texterna förmedlade och vilka styrkor och svagheter planerna visade. Detta mönster låg sedan till grund för den analys som följde. Analysen gjordes med hjälp av den redovisade litteraturen.

4.2.3 Reliabilitet och validitet

En fara som Bergström & Boréus (2005) skriver om är att det kan vara svårt att hålla samma fokus under hela studien. Till exempel vilka utsagor är uttryck för hur det jobbas främjande? Då kan det uppstå ett reliabilitetsproblem. Alltså, skulle jag, eller någon annan bedöma texterna likadant om det gjordes om? Begreppet för om två personer bedömer materialet lika är intersubjektivitet. För att kunna hålla fokus under analysarbetet växade jag infallsvinkel, mellan de olika aspekterna. Syftet med detta var att öka möjligheterna till att analysera utsagorna likvärdigt. Ett annat reliabilitetsproblem med innehållsanalys som Bergström & Boréus (2005) tar upp är det faktum att det är det skrivna som analyseras, och att innehållsanalysen inte kan analysera det som inte skrivs. När det gäller validitet kan innehållsanalysens problem vara att uttrycken rycks ur sitt sammanhang skriver Bergström & Boréus (2005). Vi vet inget om under vilka omständigheter planerna är skrivna, eller för den delen vilken kunskap personerna som författat planerna har om mobbingarbete eller vilken betydelse det har att eleven är delaktig i arbetet. Trots detta är det ändå det som planen rent språkligt förmedlar som utomstående läser och tolkar. Min intention är inte att skriva fram hur planerna kan förbättras, eller hur det ska jobbas främjande eller hur eleverna ska vara med i arbetet. Studien ger heller inget svar på hur och om likabehandlingsplanen används, eller om

de framskrivna åtgärderna genomförs. Då tror jag att innehållsanalysen kan ge svar på de frågor jag ställer mig.

4.2.4 Etik

Vetenskapsrådet (hämtat 1:a maj 2012) skriver om de etiska reglerna, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Jag kan inte se att min studie skulle innebära några etiska dilemman. Jag kommer att hämta likabehandlingsplanerna på nätet, där de ligger för att de ska kunna läsas av alla som är intresserade. Därför kan jag inte se att jag behöver informera om att jag använder planerna i min studie eller att jag behöver någons samtycke. Alternativet att välja ut likabehandlingsplaner från skolor i min närhet och att medvetande göra detta för de som skrivit planerna var aldrig något alternativ, eftersom det inte var studiens syfte.

När jag sorterar ut de utsagor som gäller min studie kommer bara dessa strofer att användas och "försvinna" i mängden. Jag kommer inte att ha för avsikt att särskilt peka ut några uttalanden eller kommentera om det till exempel var ett uttalande från en storstadskola eller landsbygdsskola, då det inte är studiens syfte. Därför bedömer jag att planerna i studien kommer att vara helt anonyma. Detta blir än mer säkerställt då jag plockar planer från hela Sverige och inte begränsar mig till en kommun eller del av Sverige. Jag har inte för avsikt att använda mitt material på något annat sätt än i studien.

5. Resultat

Resultatet av studien inleds med en presentation av de analyserade likabehandlingsplanerna i stort. Presentationen följs av vad resultatet visar när det gäller vilka slutsatser likabehandlingsplanerna presenterar utifrån kartläggningen av verksamheten. Därefter ges en bild av de olika målformuleringar som ska finnas med i likabehandlingsplanen, det vill säga långsiktiga mål, mål för det främjande arbetet samt mål för det kommande året. Förmedlingen av ansvarsfördelningen av de förebyggande åtgärderna följs sedan av vilka rutiner texterna förmedlar vid akuta händelser på skolorna. De akuta åtgärderna ska följas av uppföljande åtgärder vilka ska redovisas i en likabehandlingsplan, liksom hur skolorna väljer att dokumentera det utredande och åtgärdande arbetet vid kränkning och diskriminering. Sist i resultatavsnittet följer en presentation av hur elevens delaktighet vid framtagandet av planen förmedlas till mottagaren.

I viss mån förtydligar jag med hjälp av Allmänna råd (2009 a) vad som menats med varje enhet som kodats, för att det ska bli lättare att se vad planerna har fått med och hur skolorna tolkat det som ska vara med i en likabehandlingsplan.

5.1 En presentation av likabehandlingsplanerna

Resultatet baserar sig på 15 likabehandlingsplaner hämtade från hela Sverige. Alla analyserade planer gäller grundskolor från förskoleklass till år sex samt fritidshem. I tre av

likabehandlingsplanerna går att utläsa på förstasidan att både skolan och fritidshemmet omfattas av samma plan. I en av dessa planer går tydligt att utläsa att det gjorts ett försök till att skilja på fritidshem och grundskola och dokumenten skiljer sig åt när det kommer till mål för året. Dock är den övriga texten i dessa två planer exakt likadana. På sex av planerna säger rubriceringen att planen gäller för en skola och fritids finns inte omnämnt. På de återstående sex planerna förmedlas att likabehandlingsplanen gäller för två skolor. I två av dessa gäller planen mindre skolor med runt 40 elever i varje, i ett av fallen är det en skola med cirka 200 elever som delar plan med en annan större skola. I de tre återstående planerna är det svårt att utläsa hur många förskolor, grundskolor och familjedaghem som delar samma plan inom ett område. På en av dessa skolor går cirka 200 elever, men den delar alltså likabehandlingsplan med flera andra verksamheter. I det andra fallet är det en enhet som har samma plan för alla 6-7 skolor. Det framgår inte om 6 står för förskoleklass eller förskola. På den skola som jag har hämtat planen från går 240 elever. I övrigt är det sju av planerna som är hämtade från skolor med mindre än 100 elever och åtta av planerna från skolor med 100 till 300 elever.

I nio av planerna redovisas texter från styrdokument. I vissa fall är det rena citat som finns i planerna, i andra är det omskrivningar som får representera de olika styrdokumenterna. De dokument som redovisas i planerna är; Skollagen, Diskrimineringslagen, Lpo 94, Lgr 11, Lpfö 98, Lpf 94, Arbetsmiljölagen, Barnkonventionen, Socialtjänstlagen, kommunens skolplan och Skolverkets allmänna råd. I ett av fallen har man valt att redovisa vad alla dessa dokument säger om likabehandling och kränkande behandling i citatform. De vanligaste var att nämna skollag och diskrimineringslagen i någon form av inledning av planen. I 11 av de analyserade planerna förekommer någon form av definiering av begrepp. I alla dessa definierades orden *trakasserier* och *diskriminering*. Här verkar styrdokumentens definitioner av begreppen ha legat till grund. I åtta av dessa planer nämns diskrimineringsgrunderna och i tre av dessa definieras också vad de olika benämningarna betyder. I två av planerna har det valts att definiera orden *rasism*, *främlingsfientlighet*, *homofobi* och *sexism* istället för diskrimineringsgrunderna.

Skolverket (2009 a) förordar att planerna redovisar bestämmelsernas innehåll och att begrepp som är centrala redovisas. Detta i syfte att ge vårdnadshavare och elever möjlighet att få veta vad de har för rättigheter och skyldigheter.

Eftersom det inte finns någon färdig mall för att skriva planerna får dokumenten olika utseende. Den kortaste av de analyserade planerna är på en sida, medan den längsta var på 28 sidor, båda representerar skolor med runt 40 elever.

5.2 Vad kartläggningen visar

I nio av de 15 planerna får man genom texten veta att det gjorts en kartläggning och någon form av slutsats står i planen. I en av planerna visar kartläggningen i form av en enkät att *klimatet är gott på skolan*.

Vad det är som är bra i förhållningssätt och arbetssätt sägs det inget om.

I en av planerna redovisas inte några slutsatser, däremot står det i texten att det förebyggande arbetet kommer ur en kartläggning av

behov i varje enskild verksamhet.

I en tredje plan visar kartläggningen att det

inte finns några otrygga elever

på skolan, däremot upplever personalen att de har behov av att

öka sin medvetenhet kring hur man bemöter pojkar respektive flickor.

Hur denna slutsats kom till framgår inte. Detta kan dock sägas vara en slutsats utifrån arbets sätt. Som jag tolkar utsagan så vill personalen få mer kunskap i genusfrågor och kanske ändra något i sitt arbets sätt så flickor och pojkar kan bemötas med större medvetenhet. I en annan plan står det i texten att eleverna gjort en kartläggning över hur man vill att personalen ska röra sig på rasterna. Det framgår inte i texten var eleverna vill att personalen ska vara. I de fem återstående planerna redovisas vad kartläggningen har påvisat som områden att jobba vidare på och hur man i verksamheten kommer att göra det. I fyra av dessa nämns

hårda ord

och

dåligt språkbruk

som slutsatser. Någon analys av den egna verksamheten framgår inte i planen.

Anmärkningsvärt kan vara att det i en plan skrivs att personalen pratar negativt om eleverna i personalrummet och att det finns en vilja att förändra detta. Värt att notera kan också vara att det inte fanns någon övervägande majoritet när det gäller stora, respektive små skolor som redovisade att en kartläggning gjorts och vilka slutsatserna var. Inte heller var det fler stora eller små skolor som inte hade något i texten som tydde på att det genomförts en kartläggning. Ingen av planerna redovisade något resultat kring förekomsten av kränkande behandling och diskriminering i den egna verksamheten.

Skolverket (2009 a) säger att kartläggningen ska leda till slutsatser kring arbets sättet på skolan. Även slutsatser kring hur elevernas upplevelse av trivsel på skolan ser ut. Elevernas känsla av trygghet eller otrygghet i verksamheten ser ut ska mynna ur en kartläggning. Slutsatserna ska även ge en bild av förekomsten av kränkningar, diskriminering och trakasserier på skolan. Genom slutsatserna av kartläggningen ska man komma fram till mål för likabehandlingsarbetet som går att följa upp. När jag har analyserat texterna har jag letat slutsatser och inte hur kartläggningen är gjord, eller när på året den är gjord.

5.3 Målformuleringar

Skolverket (2009 a) förordar att skolan formulerar mål dels för det långsiktiga arbetet och dels för det förebyggande arbetet. Det målinriktade arbetet ska härledas från skolans övergripande uppdrag när det gäller demokrati och en skola där alla kan vistas utan diskriminering och kränkningar. Målen ska vara en del av vardagen på skolan och ska främja likabehandling för alla som söker sig till skolans verksamhet.

5.3.1 Visioner

I alla planer med ett undantag redovisas de långsiktiga målen, eller visionerna som de benämns i 12 av planerna. De långsiktiga målen ger en känsla av ”fina ord” och sikta högt. I en plan skrivs fem ord som kortfattat sammanfattar innehållet i de långsiktiga målen i de övriga planerna, nämligen

kunskap- glädje- gemenskap- trygghet- respekt.

Ordet trygghet är det mest förekommande och nämns i nio av planerna under de långsiktiga målen. I en majoritet av de långsiktiga målen skrivs också om att skolan

aktivt tar avstånd från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

I visionerna står det i ett flertal av planerna att

alla på skolan arbetar för att motverka kränkande behandling.

Stigendal (2004) menar att målen ska peka ut riktningen för arbetet i verksamheten. Man får konstatera att alla de analyserade planerna vill gott med sina visioner.

5.3.2 Främjande arbete

I sju av de analyserade likabehandlingsplanerna finns det något i rubriken som går att härleda till ett främjande arbete. I fem av dessa kan man läsa ordet

Främjande

i överskriften för beskrivningen av arbetet. I de övriga två har valet gjorts att rubricera dessa insatser med

vad gör vi på skolan

samt

ständigt pågående åtgärder/arbete.

I tre av dessa likabehandlingsplaner går att läsa att gemensamma aktiviteter anordnas på skolan för att främja likabehandling och motverka mobbing. I en av dessa är alla fem punkter beskrivningar av gemensamma aktiviteter på skolan.

I tre av de analyserade planerna går det under det främjande arbetet att utläsa att det finns en särskild grupp på skolan som jobbar extra med likabehandlingsfrågor. I ett fall framgår det att det finns elever med i denna grupp.

I en av planerna framgår tidsplanen för insatserna och vem som är ansvarig för att de genomförs. I de övriga planerna är intrycket av de insatser som ska genomföras mer svävande. Orden som förekommer är;

löpande, präglas, återkommande, genomsyras, kontinuerliga.

Exempelvis skrivs det att alla på skolorna ska

visa respekt för varandra, ibland ordnas det temadagar, det är allas ansvar att verka för en trygg skolmiljö.

I majoriteten av planerna tolkar jag texten som en målbeskrivning och inte en plan för ett pedagogiskt arbete mot mobbing och motverkande av diskriminering.

Skolverket (2009 a) beskriver det främjande arbetet som att det ska syfta till att respekten för att alla människor är lika mycket värda ökar. Arbetet ska på något sätt beröra alla diskrimineringsgrunderna och vara en del av vardagsarbetet och inte ett kort tema.

Anledningen till att arbetet utförs ska inte komma ur någon speciell anledning. Det främjande arbetet ska stärka det som är positivt i verksamheten för att få ett fruktbart likabehandlingsarbete.

5.3.3 Förebyggande arbete utifrån kartläggningen

I 11 av de 15 planerna hittar jag mål för det kommande året. När jag har letat i planerna kan dessa rubriceras som just

Mål

men också som en del av texten under rubriken
förebyggande arbete.

Intressant är att det är åtta av dessa som redovisar slutsatser av kartläggning och i fem av dessa kan jag se en tydlig koppling mellan kartläggningens slutsatser och vilka mål som valts att sätta upp för det kommande året. Det finns två varianter av hur denna koppling syns: antingen kommer målen direkt efter redovisningen av kartläggningen eller så kommer målen i direkt anslutning till slutsatserna i samma text.

Eftersom insatserna det kommande året ska bygga på vad kartläggningen visat, tolkar jag dessa insatser som det förebyggande arbetet på skolan. I 13 av planerna beskrivs insatser för det kommande läsåret. Exempel på insatser är;

klassråd, elevråd, varje läsårsstart går vi igenom likabehandlingsplanen med eleverna, arbeta för att alla ska trivas och känna delaktighet, all personal ska vid varje läsårsstart få en eller en halv studiedag för en ökad kompetens vad det gäller social, emotionellt träning och samarbetsövningar.

I de fall där en tydlig koppling syns mellan kartläggning-mål- insatser blir det förebyggande arbetet mer tydligt. I någon plan visar kartläggningen:

att skolan bör arbeta vidare med språkbruk gentemot varandra insatsen blir då att alla vuxna ska reagera och säga till vid dåligt språkbruk. Arbeta med språkbruk på värdegrundslektionerna.

En annan plan beskriver mål för läsåret i samma löpande text som insatserna för året. Målet var att

alla elever ska kunna vistas ute som inne på skolan och känna sig trygga.

Insatsen beskrivs då på följande sätt;

personalen diskuterar gemensamt förhållningssätt på lektionstid och rasttid.

I en annan plan presenteras slutsatser av kartläggning, mål och åtgärder i en följd, så kopplingen till varför insatserna görs blir tydlig. Exempelvis har kartläggningen visat att

24% upplever att de någon gång blivit kränkta av någon vuxen på skolan.

Målet blir då;

elevernas förtroende för vuxna/personalen ska förbättras.

Detta leder till följande insatser som också kan ge en bild av hur många planers insatser ser ut:

vara med eleverna "hela vägen": hela dagen, raster, i olika sammanhang, följa upp det som händer. Våga vara personlig, vara engagerad och förebild. Hämta elever som är i elevrummet på lektionstid-elever får endast vara i elevrummet under lektionstid med lärarnas godkännande. Som vuxen reagera om elever inte är på lektion. Hjälpa de elever som är osäkra, inte lämna över för mycket beslut till eleverna. Mer mentortid/klasstid till eleverna, använda den tiden: ha klassråd kontinuerligt, avsätta tid för mentor-elever/mentorsgrupper, förtydliga hur vi använder värdegrunds/skolans val-lektionerna. Säga ifrån och/ eller gå till rektor om man ser att en elev blir kränkt av en vuxen. Visa respekt och uppmuntra varandra.

Trots att det syns en tydlig koppling från kartläggning till insatserna ger inte det som står i texten en självklar bild av hur insatserna som ska göras når till målet. Insatserna har ett gott

syfte men är i flera fall svåra att tolka anser jag. Vad och hur görs när det skrivs att insatsen är att

reagera om elever inte är på lektion?

Här finns det som jag ser det stor risk att kränka elever beroende på hur de bemöts. Frågan är också varför skolan har problem med att eleverna inte går på sina lektioner. Kanske behövs andra insatser förutom att vuxna ska reagera. Eftersom det är texten jag analyserar vet jag inte hur detta diskuteras på skolan, men det är just detta skrivna som förmedlas till föräldrar och utomstående genom internet.

Som framgår ovan, så var det inte många planer som presenterade slutstaser utifrån kartläggningen och när jag analyserar ser jag att det i sex av planerna finns en tydlig koppling mellan kartläggning och i insatser i texten. I några fall har skolorna valt att skriva ihop kartläggning och insatser i samma text och i något fall presenteras kartläggningen före insatserna. Dock är det inte säkert att det är slutsatserna som presenteras av kartläggningen, utan det kan vara en beskrivning av hur kartläggningen gått till som ligger till grund för hur insatserna det kommande året ser ut. I ytterligare någon plan presenteras kartlägnings- och mål- insatser i ett rutsystem.

5.4 Vem ansvarar?

När det gäller ansvarsfördelningen för insatserna för det kommande året är det fyra av de 15 analyserade planerna som presenterar detta. I två fall är det genom ett rutsystem där en kolumn har rubriken

ansvar.

I de två andra planerna är det genom den löpande texten skolorna förmedlar vem som är ansvarig för att insatserna genomförs. Sammantaget är det

all personal , respektive arbetslag,

eller

vi

som står som ansvariga. På något ställe är det en person som ska genomföra åtgärden och det är då

ansvarig lärare

som ska skicka ut barnen i smågrupper. En annan variant är att skriva att

arbetslaget

ska, i det här fallet ansvara för att kontakta rektor i något ärende. I ett fall är det namnet på en person som ska ansvara för att ingen ska halka och skada sig på asfalten, nämligen vaktmästaren. De som ansvarar för att kontakta honom är

ansvarig personal.

I ett fall är det fastighetsbolagets namn som står som ansvarig för att dels ordna en varmare entré och dels åtgärda grindarna så de kan öppnas lättare.

I de fyra planer som presenterade någon form av ansvarsfördelning upplevde jag att den var otydlig. Som förälder eller elev är det svårt att veta vem som ska kontaktas vid frågor eller synpunkter, när det står i texten att

vi

ansvarar för att

planera upp alla stormöten, så att vi har ett tema varje gång.

När det gäller ansvarsfördelningen för insatserna för det kommande året är det fyra av de 15 analyserade planerna som presenterar detta. I två fall är det genom ett rutsystem där en kolumn har rubriken

ansvar.

I de två andra planerna är det genom den löpande texten det förmedlas vem som är ansvarig för att insatserna genomförs. Sammantaget är det

all personal

och

respektive arbetslag

Enligt Skolverket (2009 a) ska det framgå i likabehandlingsplanen vem som ansvarar för att de förebyggande insatserna genomförs och följs upp. Jag tolkar Skolverkets (2009) formulering som att *vem* är en person som tar på sig detta ansvar.

5.5 När någon på skolan blir kränkt eller diskriminerad

Alla 15 analyserade planerna presenterar någon form av arbetsgång vid uppmärksammas kränkning eller diskriminering. Hur detta ser ut i texten ser olika ut. Någon plan konstaterar kort och gott att;

Vid ett mobbingfall arbetar vi efter Piteåmodellen.

I de övriga 14 planerna består redovisningen av rutiner vid akuta händelser av 1-1 ½ sida. Det framgår endast i den ovan nämnda planen att det nämns någon modell att utgå från i det akuta arbetet.

De rubriker som föregår presentationen av det akuta arbetet handlar i fyra planer om olika omskrivningar om det åtgärdande arbetet exempelvis

åtgärdande insatser och åtgärdande arbete.

I tre av planerna står det i rubriken om handlingsplaner när arbetet presenteras. Det står då

Handlingsplan mot trakasserier och annan kränkande behandling elev mot elev,

Handlingsplan mot kränkande behandling, Handlingsplan vid kränkning av elev.

I övriga planer fanns rubriker som

Rutiner vid incidenter,

Intressant var att det hade valts olika ingångar när det gäller kränkningar. Vem som kränker vem ser enligt texterna olika ut. I 14 av planerna står det något om arbetsgången då elev kränker elev. Här är det samtal med alla inblandade som är åtgärden. Det är här antingen ansvarig lärare eller någon form av särskild antimobbinggrupp som ansvarar för att arbetet med händelsen går framåt. I 13 av planerna redovisas också ett förfarande då personal kränker elev. Här är det samtal med rektor och skolchef som blir åtgärdande arbete. I tre av planerna står det i texten ett förfarande då det förekommer kränkningar inom personalgruppen. Här är det rektor som är ansvarig för ett fortsatt arbete. I två av planerna finns en plan att ta till då någon elev kränker vuxen. Här uppges att andra vuxna runtomkring ansvarar för att stoppa händelsen och i en förlängning blir det rektor som tar vid i arbetet. I ett fall finns en arbetsgång när en utomstående elev eller vuxen kränker en elev på skolan. I detta fall är det klasslärarens uppgift att kontakta specialpedagogen, som i sin tur avgör om rektor ska kontaktas.

Intressant i analysen av ovanstående punkt är att det, i 15 av planerna, redovisas ett akutarbete när en kränkning eller mobbingfall uppmärksammas. I två av dessa planer står ordet diskriminering med och i en av dessa planer finns en arbetsgång då diskriminering inträffat på skolan. Här förmedlar rubriken följande

Handlingsplan vid direkt och indirekt diskriminering

medan det inne i texten skrivs att;

Om en elev, vårdnadshavare eller skolans personal upplever att en elev eller elevgrupp indirekt diskrimineras ska rektor kontaktas.

Förutom i rubriken är det alltså bara indirekt diskriminering som nämns.

Skolverket (2009 a) förmedlar att det i likabehandlingsplanerna ska finnas ”*Rutiner för hur akuta situationer hanteras och löses när barn eller elever utsatts för trakasserier eller kränkning.*” Som jag tolkar skolverkets Allmänna råd (Skolverket, 2009 a) är det alltså hur det jobbas när elever blivit kränkta eller trakasserade som ska framgå i planen.

I Forskning för skolans (2011) utvärdering av olika insatser mot mobbing konstateras att akuta insatser som riktar sig både mot mobbare och mobbad får bästa effekt i arbetet mot kränkande behandling. I de analyserade planerna framgår det i alla utom en att båda parter får komma till tals under de akuta åtgärderna. I fyra fall är det inte helt klart om så är fallet där det skrivs om

de inblandade

eller

berörda.

Fall jag bedömer att man inte kan misstolka om båda parter får komma till tals är när man i texten skriver

*mobbare/mobbad eller
utsatt/ den som utsatt.*

Skolverket (2009 a) förordar väl förankrade rutiner på skolan för att säkerställa att arbetet snabbt kommer igång när det misstänks eller konstateras att det skett en kränkning. De insatser som görs ska syfta till att lösa problemet på lång sikt. Skolverket (2009 a) betonar att de insatser man gör kan vara en organisatorisk förändring på både verksamhets- som gruppnivå. Arbetet ska riktas såväl mot den som utsatts som mot den som utövat kränkningen. Hur insatserna ser ut grundas på utredning och måste leda till att trakasserier och kränkningar slutar.

5.5.1 Uppföljningen

I en av de åtta planerna är de uppföljande åtgärderna särskilt rubricerad som *Uppföljande insatser*. I de övriga ingår beskrivningen av dessa insatser som en del i texten gällande insatser vid akuta händelser. I en av planerna har valet gjorts att efter presentationen av akuta insatser skriva

Uppföljning och eventuellt fortsatta åtgärder,

utan fortsatt fördjupning i vad det innebär.

I fyra av likabehandlingsplanerna nämns

uppföljande samtal,

i en av dessa enbart med den elev som varit utsatt. I denna plan har verksamheten, enligt texten samtal med den utsatte eleven varje dag efter de akuta åtgärderna, för att sedan fasa ut när situationen förbättrats. I en av planerna förmedlas att det görs uppföljande samtal, utan att precisera med vilka, en vecka efter den mest akuta fasen, därefter sker

stödsamtal med inblandade efter behov.

Här är det

den utsattes mentor

samt

förövarens mentor

som är ansvariga. I de övriga tre planerna framgår i texten att det jobbas med någon form av uppföljande samtal. Dock framgår det i texten inga tidsaspekter, ansvariga eller vilka som deltar i samtalen. I en av planerna är den uppföljande åtgärden att rektor får i uppdrag att sammankalla elever, föräldrar och klasslärare till elevvårdskonferans för att upprätta ett åtgärdsprogram som

alla inblandade parter skriver under.

Det finns ytterligare en plan där man upprättar åtgärdsprogram för alla inblandade.

När det gäller de uppföljande åtgärderna säger Skolverket (2009 a) att vidtagna åtgärder bör följas upp och utvärderas. De uppföljande åtgärderna ska säkerställa att kränkningarna och trakasserier har upphört. Har åtgärderna inte varit tillräckliga ska arbetet fortsätta tills så är fallet. (Skolverket, 2009 a). I en utvärdering gjord 2011 av Forskning för skolan gällande olika metoder mot mobbing går att läsa att bearbetning och stöd vid akuta händelser är en framgångsfaktor. Detta gäller särskilt flickor. När jag analyserat likabehandlingsplanerna är det åtta planer som på något sätt nämner något i texten som kan härledas till uppföljande åtgärder. Enligt min tolkning avses åtgärder som vidtas efter det mest akuta läget och om de första åtgärderna inte gett förväntat resultat.

5.5.2 Dokumentation

I 13 av de analyserade planerna förstås genom texten att skolan på något sätt dokumenterar sin hantering av akuta åtgärder vid misstanke om kränkning. I två av dessa planer har valet gjorts att rubricera detta med

Dokumentation.

I de övriga planerna förmedlar texten detta i samband med att arbetet vid akuta händelser redovisas. I två av planerna presenteras en mall för dokumentation. I den ena är det

Dokumentationsblankett vid diskriminering, trakasserier och kränkande behandling

som ska fungera som dokumentation. Här är det samtalen med elever, föräldrar och uppföljningssamtal som ska redovisas. I det andra fallet är det tre blanketter som ska fyllas i under arbetets gång, nämligen

Utredning om kränkande behandling, Åtgärder vid kränkande behandling samt Uppföljning av åtgärder vid kränkande behandling.

I dessa tre blanketter får man bland annat svar på

Vem som uppmärksammat problemet, händelseförlopp, datum för uppföljning, meddelat skol och barnomsorgsförvaltningen, ansvarig rektor, nuläge, åtgärder så här arbetar vi samt ansvarig, närvarande.

I ytterligare två planer uppges att dokumentationen görs med hjälp av en mall, dessa var dock inte bifogade.

I fyra av planerna går att genom texten läsa ut vad det är man dokumenterar. I tre av dessa är det händelsen och åtgärderna som dokumenteras, i en av dessa utvärderas även vilka som varit inblandade, när och hur uppföljning har skett samt datum för detta. Denna plan är den enda som uppger att vårdnadshavare har rätt att få en kopia av dokumentationen. I det fjärde fallet uppger texten att det är elevens och berörd personals upplevelse av situationen som ska dokumenteras. Även ett möte mellan elev, berörd personal och

eventuella stödpersoner

ska dokumenteras. Här handlar det om kränkning av elev genom vuxen. I övriga fall gäller dokumentationen kränkning mellan elever. I övriga sju planer framgår att dokumentation sker genom en till två meningar; exempelvis

dokumentation efter utsatt tid, varje samtal dokumenteras, dokumenterar enligt bilaga 1, varje ärende dokumenteras.

När det gäller dokumentationen säger Skolverket (2009 a) att det är utredningen av misstanke till kränkande behandling, åtgärder vid konstaterande av kränkning samt de uppföljande åtgärderna som ska framgå av dokumentationen. På skolan ska dokumentationen vara ett stöd för att kunna utvärdera förändra de planerade åtgärderna. Dokumentationen av arbetet med de akuta situationerna är också en rättsäkerhetsfråga och ger elever, föräldrar och övrig personal insyn i arbetet. Dokumentationen kan också krävas in som ett underlag vid en rättslig process (Skolverket, 2009 a)

5.6 Delaktigheten

Av de 15 planer jag har analyserat var det nio som i texten uttryckte någon form av delaktighet från eleverna vid arbetet med likabehandlingsplanen. Det är två av dessa som i sin rubricering uttrycker att det finns en vilja att redovisa vilka som varit delaktiga och hur delaktigheten sett ut. En av dessa skriver

Barns, elevers, ungdomars och studerandes deltagande i arbetet med planen,

Den andra uttrycker det på följande sätt:

Upprättande av plan mot diskriminering och kränkande behandling samt information, inflytande och delaktighet.

I övriga sju planer finns det underrubriker som till exempel

kartläggning, ständigt pågående arbete/åtgärder, förebygga och upptäcka

där jag har kunnat hitta något i texten som säger hur eleverna varit delaktiga i upprättandet av planen. Här ser jag inget mönster i rubrikerna, utan det känns slumpmässigt att jag kunnat hitta text som berör delaktighet från elever där.

När det gäller vad som skrivs om delaktigheten berörs detta med en till som mest sex meningar i texten. I fem av planerna är det vid någon form av kartläggning som eleverna uppges vara delaktiga. I något fall är det enkäter som elevskyddet genomför i klasserna,

de sammanställs av de vuxna i elevskyddet och ligger till grund för de åtgärder vi gör nästa år.

En annan plan uttrycker det på följande sätt;

En del av kartläggningen är en elevenkät.....Materialet ligger till grund för vilka åtgärder skolan/fritids ska vidta.

I övriga tre planer är det på detta sätt texten kring elevens delaktighet ser ut;

Förslag på ny plan presenteras för barn/ elever på elevråd och klassråd.

Möjlighet ges för barn/ elever att komma med synpunkter och förslag.

Rastkamraterna träffas kontinuerligt med ansvarig vuxen för att prata om läget på skolan och komma med förslag på hur det kan bli bättre.

När jag analyserar texterna i planerna verkar det vara vid upprättandet av planerna som eleverna ges störst möjlighet att påverka vad som ska stå. Det verkar i flera fall vara enkätfrågor som sedan tolkas av vuxna som också verkar besluta om åtgärder.

Skolverket (2009 a) skriver att elever och barn ska delta i arbetet med likabehandlingsplanerna. Detta gäller hela processen från skapandet av en ny plan till uppföljning av gällande plan. Eleverna har rätt att delta i arbetet med likabehandlingsplanen för den verksamhet de själva är en del av. Eleverna ska enligt Allmänna råd (2009 a) ha en reell möjlighet att medverka och påverka arbetet med likabehandlingsplanen. Personalen uppmanas vara aktiva i arbetet med att få eleverna engagerade. Skolverket (2009 d) framhåller att delaktighet ger eleverna mening i arbetet med likabehandling, vilket i sin tur har en motverkande effekt mot kränkningar och trakasserier.

5.7 Sammanfattning av resultat

De 15 analyserade planerna ser olika ut och det var endast i ett fall fritidshem och skola hade skilda planer. Det vanligaste var att likabehandlingsplanen gällde för en skola eller flera skolor. Många likabehandlingsplaner hade på något sätt lagtext kring likabehandling, dock såg textmassorna kring detta också olika ut. De flesta av de 15 planerna hade definierat olika centrala begrepp inom likabehandling och en liten majoritet hade definierat diskrimineringsgrunderna.

När det gäller de slutsatser utifrån kartläggning som ska presenteras i likabehandlingsplanen var det nio av 15 planer som gjort ett försök till att presentera detta. Det som presenteras är i huvudsak resultat utifrån någon form av intervjuundersökning, enkäter eller samtal. Klimatet på skolan kommenteras, om eleverna känner sig trygga eller otrygga. De analyserade likabehandlingsplanerna saknar slutsatser utifrån använda arbetssätt och förhållningssätt.

Skolverket (2009 a) skriver att det ska framgå i texten vem som är ansvarig för att de förebyggande insatserna genomförs och följs upp. Vid analysen av texterna är det fyra likabehandlingsplaner som förmedlar någon form av ansvarig. Skrivningarna är svävande och det är bara i ett fall det står ett namn på den ansvarige, vaktmästaren. Annars är det exempelvis *all personal* eller *vi* som står som ansvariga.

En likabehandlingsplan ska förmedla vilka rutiner skolan har vid misstänkta kränkningar eller trakasserier. Detta hade alla de analyserade planerna på något sätt haft intentionen att presentera, även om det kunde vara med en mening. Trots att Skolverket (2009 a) endast förmedlar att rutiner ska finnas när elev blir kränkt, av annan elev eller personal, fanns det planer som ville förmedla rutiner kring kränkningar mot vuxna. I något fall även mellan vuxna. Rutinerna kring arbetet när en kränkning upptäckts känns svåra att sätta fingret på. Alla planer som gör ett försök till att beskriva rutinerna nämner samtal som en åtgärd. Vilka det var som var med vid samtalen var i vissa fall oklart, de kunde benämnas som exempelvis de inblandade. Det var ansvarig lärare eller någon form av antimobbinggrupp som ansvarade för att arbetet i ärendet gick framåt.

I ungefär hälften av likabehandlingsplanerna förmedlas en bild av att det finns uppföljande åtgärder att ta till efter den mest akuta fasen i ett mobbingfall. Enligt Skolverket (2009 a) ska de uppföljande åtgärderna visa om kränkningarna upphört eller inte. Även här verkar samtal vara en åtgärd att arbeta med. I något fall nämns samtal med den som varit utsatt, men inte

med den som mobbat. Överlag är det svårt att utläsa vem som är ansvarig, hur ofta samtalen hålls, eller vilka som ska delta. I två fall verkar inte de uppföljande åtgärderna syfta till att ta reda på om kränkningarna upphört, utan mer ett antagande att kränkningarna fortsätter. Här upprättar man ett åtgärdsprogram vid uppföljningen, enligt texten.

Det verkar som att majoriteten av skolorna dokumenterar de fall av diskriminering och kränkningar som behandlats på skolorna. I fyra av planerna framgår att dokumentationen sker efter en mall, två av dessa är bifogade med planen. I ytterligare fyra säger texten vad som dokumenteras och det ser olika ut mellan skolorna. I övriga planer går att utläsa att dokumentation av akuta händelser sker, men inte vad som dokumenteras.

I nio av de 15 analyserade likabehandlingsplanerna förmedlar texten att skolan engagerat eleverna i upprättandet av planen, dock är det endast två fall som under en särskild rubrik redovisar elevens delaktighet. Annars har jag hittat det som gäller delaktigheten under andra rubriker. I majoriteten av de som redovisar någon form av delaktighet från eleverna, var det genom kartläggningen av läget på skolan som eleverna kommit till tals. Texterna förmedlar en känsla av att eleverna i vissa fall ges möjlighet att säga vad de tycker, men att det är de vuxna som tolkar resultatet och därefter bestämmer vad som ska prioriteras och jobbas med.

Efter att ha genomfört analysen av mina texter kan jag konstatera att ingen av de planer jag har studerat följer styrdokumentet fullt ut. Den punkt som alla analyserade likabehandlingsplaner har gjort ett försök till att ha med, handlar om rutiner vid akuta händelser. Endast en likabehandlingsplan presenterar att det jobbas utifrån någon särskild modell. I övrigt var det samtal av olika slag som skulle åtgärda kränkningar och diskriminering.

Den största bristen av de likabehandlingsplaner som ligger till grund för denna studie, var frågan om vem som ansvarade för de förebyggande åtgärderna. Det var ett fåtal som redovisade någon form av ansvarig, även om skrivningen i samtliga planer var mycket svävande. Som mottagare av planen fanns inget namn att koppla åtgärderna till.

6. Diskussion

6.1 Metoddiskussion

Jag valde utifrån syfte och frågeställningar att angripa problemet med en kvalitativ innehållsanalys. Valet av metod visade sig hjälpa mig att få ett resultat som motsvarade syftet. Att göra en innehållsanalys var oerhört tidskrävande. Jag valde att markera i de olika likabehandlingsplanerna de utsagor som var aktuella att analysera. Det visade sig vara mycket svårare än jag hade förväntat mig att veta vad som skulle representera vad i planerna. Exempelvis valde jag att sortera efter likabehandlingsplanernas rubriker, i den mån det gick. Hade jag inte gjort det hade utfallet blivit ett annat när det gäller det främjande och det förebyggande arbetet

En fälla med en innehållsanalys är det faktum att texten rycks ur sitt sammanhang. Då kan man säga att den dels rycks ur den större textmassan, men också ur det sammanhang som

texten är skriven i. Det går inte att säga något om vilken kompetens de personer som har arbetat fram likabehandlingsplanerna har, inte heller om det är en person som snabbt har skrivit en plan för att det måste ske, eller om likabehandlingsplanen har föregåtts av diskussioner och väl valda ord. Å andra sidan var det inte det studien skulle ge en bild av, utan just vad det är som förmedlas till de som läser planen. Det faktum att utsagorna tas ur planerna och presenteras i resultatet kan ge en otydlig bild. Min strävan har varit att leta mönster i utsagorna och presentera de delar av texten som kan representera flera likabehandlingsplaner, det som sticker ut, eller det som är av särskilt intresse. Positivt med att ta ut utsagorna för analys, upplevde jag vara det faktum att jag kunde förhålla mig mer objektiv till det som förmedlades. Jag visste inte i slutet av processen vilken utsaga som kom från vilken plan. Det som var anmärkningsvärt fick jag vara noga med att notera innan all text blev en enhet. Jag hade ambitionen att försöka se skillnader på stora och små skolor vilket visade sig bli svårt att göra fullt ut eftersom jag ville smälta ihop materialet och se en helhet. Jag tror inte det var till studiens nackdel att jag ändå gjorde urvalet som jag gjorde. Däremot har jag inte dragit så många slutsatser utifrån urvalet som jag från början trodde.

Det skulle vara intressant att göra samma studie med diskursanalysen som metod. Eftersom jag valde att inte kvantifiera vad som stod i likabehandlingsplanerna, utan istället göra en kvalitativ analys kunde jag som Bergström & Boréus (2005) föreslog beskriva texten på ett systematiskt sätt. Detta anser jag gav en intressant text att läsa, istället för att redovisa allt i siffror.

När jag kommit in i analysarbetet kände jag att jag var bunden till det jag hade bestämt att fokusera på från början. Detta för att processen tog så mycket tid och det blev nödvändigt att fortsätta på den inslagna vägen om jag skulle följa min tidsplan.

6.2 Resultatdiskussion

6.2.1 Likabehandlingsplanerna i en jämförelse med styrdokumentet

När det gäller det faktum att varje verksamhet ska upprätta en ny likabehandlingsplan varje år är lagarna tydliga. Man kan bland annat läsa detta i skollagen och diskrimineringslagen och enligt min mening kan skrivningarna inte missuppfattas.

Barnkonventionen beskriver medlemsstaternas skyldighet att genomföra ett aktivt arbete för att skydda barn mot misshandel, såväl psykisk som fysisk (hämtat 3:e mars 2012). Som en följd av detta skriver skollagens sjätte kapitel fram alla skolors skyldighet att upprätta en likabehandlingsplan (2010:800). Diskrimineringslagen (2008:567) skriver fram kravet på att skolorna varje år ska upprätta en plan för att främja likabehandling. När jag letade likabehandlingsplaner på nätet var det i hälften av sökningarna omöjligt att hitta en likabehandlingsplan. Detta kan innebära att hälften av skolorna inte har någon likabehandlingsplan, eller att den inte är utlagd på nätet. Ett annat alternativ kan vara att jag inte hittade den länk som ledde till en likabehandlingsplan. Jag har inte hittat någon styrdokumentstext som säger att skolorna ska lägga ut sin likabehandlingsplan på internet. Syftet med studien var dock inte att jag skulle redovisa hur många skolor som hade en plan på nätet eller inte, dock kan det vara av intresse att veta hur det förhöll sig då jag letade likabehandlingsplaner.

Skollagen (2010:800) förordar att alla skolans verksamheter ska bedriva ett målinriktat arbete mot kränkande behandling. Diskrimineringslagen (2008:567) skriver fram diskrimineringsgrunderna; kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder, och allas lika möjligheter och rättigheter utifrån dessa. Att hitta åtgärder och insatser som kopplas till diskrimineringsgrunderna var inte möjligt i de planer jag har analyserat. Det var däremot en majoritet som hade definierat begreppen, så jag kan förmoda att de har varit med i diskussionen då planen upprättades. Att de sedan tappas bort kan vara ett bekymmer eftersom Diskrimineringsombudsmannen konstaterar att ett arbete med alla diskrimineringsgrunder faktiskt kan minska mobbing och diskriminering. Kanske behövs mer handledning och material kring hur de olika frågorna kan angripas tillsammans med barnen. Kanske framträder inte en tydlig koppling för läraren när och till vilket ämne detta arbete ska kopplas. Min känsla är att arbetet med mål och bedömning i skolan har dominerats av ämnena i läroplanen, inte hur likabehandlingsarbetet kan ingå i det dagliga arbetet.

Kartläggningen syftar till att vara grunden till beslut kring vilka åtgärder och insatser man kommer att satsa på inför det nya året. Slutsatserna man kommer fram till ska redovisas i likabehandlingsplanen (Skolverket, 2009 a). Slutsatser ska dras utifrån egen organisation och eget arbetssätt på skolan. Även elevernas trygghet och trivsel ska beskrivas i planen. Eleverna ska också få komma till tals och deras uppfattning av förekomsten av kränkningar och diskriminering ska framgå. De analyserade likabehandlingsplanerna förmedlar inget, enligt min tolkning om hur den egna organisationen eller det egna arbetssättet påverkar likabehandlingsarbetet på skolan i någon riktning. Vad detta grundar sig i är en viktig fråga att ställa sig. Kanske det saknas kunskap i hur en kartläggning kan göras, kanske saknas tid och kunskap för att analysera den egna verksamheten på ett sådant sätt så det leder fram till förslag på slutsatser och i ett längre perspektiv; till att skriva fram åtgärder och insatser. Dock verkar eleverna i vissa fall dela med sig av sina erfarenheter eftersom man i några planer kunnat uttala sig om förekomsten av kränkningar och klimat på skolan.

Ett annat resultat värt att lyfta var att en av skolorna presenterar en slutsats men väljer att, enligt texten, jobba med något annat. I de fall detta har gjorts blir kartläggningen helt verkningslös och kan uppfattas som onödig. Vad det beror på att det går att hitta ett behov som inte framgår i en kartläggning är intressant. Orsakerna kan vara många. Kanske någon på skolan tycker att exempelvis genusfrågor är intressanta och entusiasmerat de andra. Kanske det saknas kompetens att jobba med det som kartläggningen visat vara angeläget eller så finns material som redan köpts in. En orsak kan också vara att kartläggningen inte ses som en del av ledet i arbetet utan som en ensam ö och det är personalens känsla som får styra valet av mål.

Det är en hel del text som kan härledas till det främjande arbetet i de analyserade likabehandlingsplanerna. Allmänna råd (Skolverket, 2009 a) har en tydlig beskrivning av hur det främjande arbetet ska se ut. Även att detta arbete ska bedrivas på ett målinriktat sätt framgår tydligt i styrdokumentet. I Barnkonventionen (hämtat 3:e mars 2012) förmedlas att medlemsstaterna genom utbildning ska skydda barn mot alla former av misshandel, detta gäller även när någon annan än vårdnadshavaren ansvarar för barnet. Barnen ska enligt konventionen fostras till ansvarstagande individer. Det framgår också i diskrimineringslagen (2008:567) att alla verksamheter som styrs av skollagen ska skriva fram det främjande arbetet i en likabehandlingsplan. Det faktum att det var sju av 15 likabehandlingsplaner som rubricerade en del av sitt likabehandlingsarbete som främjande eller ständigt pågående kan

säkerställa, som jag ser det, att dessa faktiskt har diskuterat och medvetet fört in i texten att det kommer att jobbas främjande under året. Däremot är det fler än de ovan nämnda som beskriver ett främjande arbete men under en rubrik som säger *förebyggande arbete*. Det är en majoritet av de analyserade likabehandlingsplanerna som under det förebyggande arbetet skriver in klassråd, förankring av likabehandlingsplanen och kompetensutveckling, vilket jag med hjälp av Allmänna råd (Skolverket, 2009 a) kan sortera in under det främjande arbetet. Detta med tanke på att man kan anta att skolorna skulle gjort dessa insatser vad kartläggningen än skulle visa. I min analys tolkar jag en stor del att det förebyggande arbetet som främjande insatser. Å andra sidan kan detta resultat säga något om skolornas bristande insikt i skillnader mellan de olika sätten att arbeta för likabehandling och mot kränkningar.

Den största bristen i de likabehandlingsplaner jag har analyserat gällde vem som var ansvarig för insatserna. Skolverket (2009 a) skriver att det ska framgå *vem* som är ansvarig för att de förebyggande åtgärderna genomförs. Detta framgick inte i någon likabehandlingsplan, utom i en, där vaktmästaren står med sitt namn. Frågan är om han eller hon kommer att utvärdera resultatet av insatsen, eller om insatsen överhuvudtaget hörde hemma i en likabehandlingsplan. Det handlade om att åtgärda en grind.

6.2.2 Vad förmedlar texterna?

Här syftar jag till att ge en bild av likabehandlingsplanerna har förmedlat till mig. Mina tolkningar går inte att generaliseras, eftersom olika människor tolkar in olika saker i texterna, beroende på förförståelse och bakgrund.

När jag analyserat och läst likabehandlingsplanerna är det ett relativt ytligt arbete som förmedlas. Det känns som om planerna i vissa fall kunde bytt plats med varandra och kunnat gälla för vilken skola som helst. Det har under studiens gång växt fram en saknad hos mig som läsare av lokalt förankrade likabehandlingsplaner kring vad som framkommit i kartläggningen som gäller just den egna verksamheten. Detta känns angeläget att utveckla om likabehandlingsarbetet ska bli ett fungerande arbetsredskap på den lokala skolan. Detta blir än mer uppenbart om det betänks att flera likabehandlingsplaner gällde för hela rektorsområden och i vissa fall för såväl dagbarnvårdare, grundskola, fritidshem som högstadieskola i samma plan. Här blir Svedbergs (2007) ord om att målstyrt arbete måste kännas meningsfullt och målen måste förstås av alla inblandade för att arbetet ska bli till gagn för de inblandade viktiga. Här går att se att en specialpedagogisk insats med fokus på den lokala verksamhetens behov, kan hjälpa till att jobba fram mål och åtgärder som är begripliga och meningsfulla för både elever och personal. Jacobsson & Nilsson (2011) påpekar den specialpedagogiska kompetensen som innebär ett fokus på hur förhållningssätt, organisation och aktiviteter påverkar verksamheten. I det här fallet kan jag se ett behov av att just de här glasögonen tittar på vad vi vuxna som organiserar skolans verksamheter ger eleverna för möjligheter att kränka och diskriminera varandra. Vad det är som gör att skolorna inte skriver ”enklare” likabehandlingsplaner som känns igen av den egna verksamheten är en intressant fråga. Kanske det återstår ett arbete med att lyfta och synliggöra vad ett fungerande likabehandlingsarbete gör för inte bara trivseln på skolan, men också för studieresultaten (SOU, 2010)

En intressant infallsvinkel att diskutera är hur likabehandlingsplanerna förmedlar det akuta arbetet vid kränkning och diskriminering. Alla planer förmedlade att det fanns någon form av rutiner vid en akut händelse, även om det kunde vara med en mening. I majoriteten av planerna är det samtalet som är åtgärden. Dock är det svårt att som läsare förstå vad samtalen

syftar till och vilka de bakomliggande tankarna med samtalet är. Detta kan ju inte förmedlas fullt ut i en likabehandlingsplan, men det finns ingen känsla av att skolan gör olika beroende på mobbingens eller kränkningens art. Inte heller kan jag utläsa att det finns en medvetenhet kring att det är olika åtgärder som motverkar och stoppar flickors respektive pojkars mobbing (Forskning för skolan, 2011). Jacobsson & Nilsson (2011) skriver att i ett specialpedagogiskt perspektiv sker insatserna kring eleverna med fokus på att eleven själv ska kunna påverka den situation som uppkommit. I ett likabehandlingsarbete borde detta fokus under samtalen med båda parter i ett mobbingärende ligga till grund för ett framgångsrikt arbete mot mobbing. Det ger också positiva effekter om alla, personal såväl som elever vet hur det jobbas på skolan om det finns en misstanke om kränkning eller diskriminering på skolan (Forskning för skolan, 2011).

Vilka teorier som ligger bakom de främjande respektive de förebyggande åtgärderna synliggörs inte på något sätt i planerna. Detta kan indikera ett behov av att få reflektera och kompetensutveckla kring teorier kring likabehandling och mobbing. Jag tror att en ökad kunskap kan leda till mer konkreta likabehandlingsplaner.

6.2.3 Konsekvenser

De mål som formulerades i de analyserade likabehandlingsplanerna uppfattades som allmänt skrivna och överlag mer främjande än förebyggande, och för med säkerhet med sig konsekvenser för det likabehandlingsarbete som ska bedrivas på skolorna. Att Skolverket (2009 a) förordar ett främjande såväl som förebyggande arbete mot mobbing syftar till att få ett arbete som främjar relationer och bygger ”från grunden”, samtidigt som det förebyggande arbetet ska rätta till de brister som finns i verksamheten. Detta är en betydande skillnad, och jag tror att en bristande medvetenhet om denna skillnad får konsekvenser då personal i skolan ska formulera sina mål och arbeta med likabehandling. Svedberg (2007) skriver att utan ett medvetet arbetssätt kommer gruppens arbete att bli svårt att genomföra. En skola som verkligen vill genomföra insatser för ett förebyggande arbete mot kränkande behandling kan tjäna på att förtydliga vem som ska se till så insatsen genomförs. Svedberg (2007) skriver vidare att oklara arbetsuppgifter kan leda till att dessa uppfattas som oklara och att uppgiften känns meningslös. Finns det ingen som står som ansvarig kan det finnas en risk att åtgärden rinner ut i sanden och ingen behöver känna sig ansvarig för det. Svedberg (2007) menar också att arbete som ska skötas frivilligt och spontant inte genomförs för att de känns övermäktiga. När ingen är egentligen ansvarig, tolkar jag det som att det finns risk att detta inträffar i skolans värld. Å andra sidan skulle ett medvetet arbetssätt med en tydlig planering och med någon som driver just den enskilda insatsen kunna göra detta arbete mer medvetet och till en del av det vardagliga arbetet.

En kartläggning av den egna verksamheten för att få mål för det förebyggande arbetet bygger, enligt min tolkning på ett perspektiv som utgår från det sociala sammanhang där mobbingen eller trakasserierna förekommer (Skolverket, 2009 d). Eller ur ett specialpedagogiskt perspektiv, relationellt sätt att se på bristerna i den egna verksamheten (Jacobsson & Nilsson, 2011). För att vara kritisk till de likabehandlingsplaner som ingår i studien, är det svårt att se att man utgått från den egna verksamhetens arbetssätt eller organisation. Den största bristen ligger i att kartläggningen kanske saknas och om den är gjord går det inte att se att målen bygger på denna. En förklaring till att planerna känns opersonliga och i stort sett kan gälla vilken skola som helst, grundar sig troligen i att många av de analyserade

likabehandlingsplanerna gällde för flera verksamheter och i vissa fall för flera skolor. Konsekvensen av detta blir möjligen att de som ska jobba med likabehandlingsplanen inte känner igen sig i de mål och åtgärder som föreslås. Detta gäller elever, såväl som personal. Ett led i detta är det faktum att eleverna i vissa fall verkar ha fått säga sin mening i kartläggningen och enligt texterna är det hit delaktigheten sträcker sig. I vissa fall var det dessutom så att personalen valde andra mål än de som kartläggningen hade pekat ut. Vad som inte framgår i en analys av texten är om kärnan nåtts. (Danielsson & Liljeroth, 2007). Danielsson & Liljeroth (2007) sträcker sig till att varna för allt för mycket ord och för lite reellt arbete. Det finns en fara med att skriva mycket fina ord, om inte personalen vet vad som menas, och förstår målen på liknande sätt. Stigendal (2004) framhåller att delaktigheten vid formuleringen av målen ska vara hög. I det här fallet är det all personal på skolan, elever och i viss mån föräldrar, annars finns det risk att målen inte blir annat än ord. Svedberg (2007) menar att ett målstyrt arbete kan bli en framgång, under förutsättning att gruppen som ska jobba med dem är fungerande.

Skrivningen och arbetet med likabehandlingsplanerna på våra skolor bygger på att formulera mål att arbeta efter och att utvärdera. Stigendal (2004) menar att målen ska peka ut riktningen på arbetet, visa vart arbetet är på väg. Han beskriver vikten av att målen är lätta att förstå samt att alla som jobbar mot målen måste ha samma förståelse av vad som läggs in i målbeskrivningarna och hur det ser ut när målet är nått. Stigendal (2004) skriver att i de fall när någon i gruppen inte förstår målen, måste övriga i gruppen styra åt rätt håll. Detta kan innebära inslag av tvång. Ett dilemma kan enligt Stigendal (2004) vara om det finns personer i gruppen som förstår målen, men inte tycker de är värda att prioritera. Även detta kan innebära att andra måste tvinga dessa att arbeta mot de uppsatta målen.

I skolans värld kan jag se två perspektiv av detta. Dels en arbetsgrupp som ska enas om mål i arbetet med likabehandling och mot mobbing. Att alla inte förstår målen, eller inte tycker de är viktiga blir ett problem. Detsamma gäller elevgrupper som inte tycker de uppställda målen är meningsfulla. Å andra sidan kan det också vara personalgruppen som inte tycker eleverna kommer med förslag på mål som verkar värda att arbeta mot. Det kan också vara så att personalen inte förstår vad eleverna vill nå med sina förslag på mål. Kanske har de två grupperna inte samma förståelse av målet. Det finns ytterligare en grupp som läser likabehandlingsplanen, som i sin tur får sin syn av målet när de läser dem, nämligen föräldrarna. Det kan i vissa fall hända att föräldrar tycker skolan ska jobba mot mål, som skolan i sin tur inte ser som viktiga eller meningsfulla. Stigendal (2004) framhåller här känslan av delaktighet som avgörande i arbetet med målen.

6.2.4 Avslutande diskussion och specialpedagogiska implikationer

I de likabehandlingsplaner som varit en del av min analys kan det anas en viss okunskap kring vad dessa planer ska innehålla. När jag har analyserat har jag sett att inte kartläggningens slutstaser utnyttjats till att komma fram till det kommande årets insatser, vilket förordas enligt lag (Skolverket, 2009 a). I vissa fall har det inte framkommit att skolan gjort några slutsatser utifrån kartläggning, men ändå kommit fram till mål att jobba mot inför det kommande läsåret. Jag vill framhålla att min studie inte ska tolkas som en kritik riktad mot de analyserade planerna. Man ska här komma ihåg att i hälften av fallen fanns ingen likabehandlingsplan att hitta på nätet när jag samlade in min empiri.

Rent pedagogiskt skulle mycket vinnas på att genomföra kartläggningar, eftersom insatserna troligen skulle hamna mer rätt i förhållande till behoven. Jag ser här en angelägen fråga att utveckla och en ponerad arbetsuppgift för en specialpedagog. Som just specialpedagog finns insikt i vikten av kartläggning innan insatser.

En reflektion kan göras kring vilka fördelar elevens delaktighet kan leda till. Stigendal (2004) ser en koppling mellan framgångsrika skolors höga delaktighet kring skolans arbete, och en faktisk känsla av att vara med i processen. Även Forskning för skolan (2011) betonar att en mycket hög delaktighet av elever i ett likabehandlingsarbete leder till hög måluppfyllelse och mindre mobbing och diskriminering. Som specialpedagog finns här en mycket viktig aspekt att föra fram. Att som verksam specialpedagog föra in en syn på delaktighet, som något som ligger på ett djupt plan, inte bara att vara med, är en viktig del av arbetet mot en skola för alla. Jacobsson & Nilsson (2011) beskriver just detta när synen på delaktighet är en känsla av att vara en del, inte bara när vuxna, eller för den delen skolledning är med och styr. Att jobba för en hög delaktighet från personal, elever och föräldrar ger engagemang och kraft åt likabehandlingsarbetet.

I specialpedagogutbildningen talas det om insatser innan ”brandsläckandet”, alltså innan det blir akut, vilket jag tolkar som att det främjande arbetet borde ha en viktigare roll än det verkar ha när jag läst de olika planerna. Detta bekräftas av Forskning för skolan (2011) som skriver fram de positiva effekter ett arbete med främjandet av relationer över olika gränser i skolans värld har. Dessa gränser kan med min tolkning exempelvis vara ålder, särskola-grundskola, parallellklasser och kön. I min analys framträdde en snarlikhet mellan de förebyggande och de främjande insatserna. Ett medvetandegörande om skillnaden mellan dessa båda aspekter och fördelen med att tänka både på vad alla behöver oavsett vad kartläggningen visar, men också insatser som kommer ur en analys av en kartläggning i verksamheten bäddar för en miljö på våra skolor som präglas av respekt för varandras olikheter och att se fördelar med att vi är olika. En skola som ser olikhet som en fördel måste sträva efter en skola för *alla*, inte *en* skola för alla. Hjørne & Säljö (2008) betonar att detta synsätt leder till olikheter i skolors och verksamheters sätt att arbeta, beroende på vilka som går i den. Här går att se ett samband med vinsten med lokala likabehandlingsplaner som fokuserar de behov, men även utnyttjar det positiva i den egna skolan. Likabehandlingsplanen kan, som jag ser det bli ett verktyg att räkna med i arbetet mot en skola för *alla*. Skolverket (2005) beskriver det relationella perspektivet, som undviker att lägga problemet på eleven och istället analyserar verksamheten runt barn i behov av särskilt stöd. Att se på problem i skolan, även mobbing och utanförskap på detta sätt kan sägas vara specialpedagogiskt. Jacobsson & Nilsson (2011) säger att detta perspektivtagande öppnar upp för alternativa lösningar. Min tolkning är att ett relationellt perspektiv även gagnar likabehandlingsarbetet.

Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården och Jacobson (2004 & 2005) beskriver hur barn med funktionshinder, i det här fallet dyslexi, inte får samma chans att visa sina kunskaper som sina klasskamrater. Sättet att redovisa är till elevens nackdel och betyget kan inte bli mer än godkänt. I mina ögon är detta lika med en kränkning. I diskrimineringslagen går att läsa att funktionshinder är en av diskrimineringsgrunderna, och alla ska oavsett funktionshinder få samma rättigheter och möjligheter som övriga elever (hämtat 16:e mars 2012).

När jag läst likabehandlingsplanerna med mina specialpedagogglasögon, kan jag sakna handfasta pedagogiska insatser. Jag tolkar insatserna i det förebyggande arbetet som alltför högtflygande och detta tror jag leder till att likabehandlingsplanen som styrdokument hamnar i skymundan. Som specialpedagog skulle ett angeläget arbete kunna vara att göra

likabehandlingsplanen till ett levande dokument genom pedagogiska insatser som personalen på skolan kommit överens om att prioritera. Specialpedagogen skulle kunna vara spindeln i nätet som håller planen aktuell och leder arbetet framåt.

En annan anledning till att det verkar svårt för skolorna att sätta sig in i arbetet med likabehandling och arbetet mot kränkande behandling kan vara att det är många lagar och styrdokument som ska leda arbetet åt rätt håll. Jag upplevde vid min inläsning detta mycket snårigt. Att det finns någon på skolan som särskilt bevakar och informerar om styrdokument och forskning på området, är som jag ser det en förutsättning för ett likabehandlingsarbete värt namnet.

Som verksam specialpedagog ser jag ett stort och viktigt arbete att föra fram vikten av en väl underarbetad likabehandlingsplan och kanske höja värdet på likabehandlingsplanen som dokument. Detta kan ses som ett utvecklingsarbete, viktigt om något. Genom min studie kan jag ana att nyckeln till framgång kan vara att tillåta sig att skriva planer som alla förstår och där alla vet vad deras del i arbetet är. Kanske kan det låta fel att skriva att det ska vara enkelt skrivna planer. Vad jag menar är att det är arbetet bakom orden som är det viktiga, men orden ska vara en hjälp och ett verktyg att ta till i arbetet. Därför behöver inte orden vara avancerade, men däremot väl valda och med en intention bakom.

6.2.5 Fortsatt forskning

Eftersom studien är baserad på texter, kan det vara naturligt att tänka sig en fördjupning i ämnet med hjälp av intervjuer. Frågeställningarna skulle kretsa kring hur personal i verksamheterna ser på likabehandlingsplaner och med texterna som grund ställa frågor kring vad som menas med de valda formuleringarna. Vilka teorier och pedagogiska perspektiv ligger bakom det skolorna skrivit i sina likabehandlingsplaner?

Jag har många frågor kring hur skolorna väljer att arbeta med likabehandling, och det skulle vara intressant att djupdyka i någon frågeställning mer än jag valt att göra i min studie. Detta skulle kunna röra de samtal som ofta anges som åtgärd vid en misstänkt kränkning. Hur ser samtalen ut, hur struktureras de upp, vem genomför samtalen, vem deltar, hur utvärderas samtalen och vilka perspektiv och teorier baseras det sätt man väljer att genomföra samtalen på?

Att djupdyka i någon eller några aspekter skulle kunna göras genom att analysera ett större antal likabehandlingsplaner än vad jag har gjort. Metoden skulle också kunna vara intervju i grupp och/eller enskilt.

En större satsning i ämnet skulle kunna vara att genomföra ett utvecklingsarbete i någon verksamhet. En sådan studie skulle ge en inblick i hur eller om ett förändrat arbete och syn på likabehandlingsplanen kan leda till mindre mobbing och diskriminering. Arbetet skulle då innefatta dokumentstudie, observationer, handledning och intervjuer. Frågan är då vilka faktorer som skulle påverka resultatet mest och i vilken riktning. Jag ser arbetet och behovet av studier i ämnet som omättat och angeläget.

Referenslista

Ahlberg. A (2009) Introduktion: delaktighet och jämlikhet i skola och samhälle. Ahlberg.A (Red.) *Specialpedagogisk forskning. En mångfacetterad utmaning.* (s. 31-34) Lund: Studentlitteratur.

Antidiskrimineringsbyrån Stockholm, hämtat den 28:e april 2012
Lagar (www.adb-stockholm.org/page6.html)

Arbetsmiljöverket, *Arbetsmiljölagen (1977:1160)*, (www.av.se/teman/skolan/): hämtat 16:e mars 2012

Arrhenius.L & Linna.K , *Likabehandlingsplaner förebygger mobbing*
(www.do.se/sv/Press/Debattartiklar/Likabehandlingsplaner-forebygger-trakasserier-och-mobbing) hämtat den 9:e maj 2012

Arrhenius.L, Begler. A-M & Nybom A *Skolorna måste klara kraven*
(www.skolinspektionen.se/sv/om_oss/press/debattartiklar/skolorna-maste-klara-kraven) hämtat 2:a maj 2012

Bergström. G & Boréus. K (2005). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys.* Lund: Studentlitteratur.

Danielsson. L & Liljeroth. I (2007) *Vägval och växande Förhållningssätt, kunskap och specialpedagogik för yrkesverksamma hjälpare.* Stockholm: Liber AB

Diskrimineringsombudsmannen, *Diskrimineringsgrunderna*
(www.do.se/sv/Fakta/Diskrimineringsgrunderna/) hämtat den 9:e maj 2012

Diskrimineringsombudsmannen, *Husmodellen*
(www.do.se/sv/material/husmodellen---skolan) hämtat 6:e maj 2012

Diskrimineringsombudsmannen, *Välkommen till verktyget,*
planforskolan.se (www.planforskolan.se) hämtat 6 e maj 2012,

DO, BEO & Diskrimineringsombudsmannen, *En handledning i att utforma en likabehandlingsplan mot kränkande behandling i skolan. Förebygga diskriminering och kränkande behandling. Främja likabehandling.*
(www.do.se/sv/material/Forebygga-diskriminering-och-kankande-behandling-i-skolan/) hämtat 14 december 2011

Eriksson.B, Lindberg.O, Flygare. E, Daneback.K (2002) *Skolan- en arena för mobbing- en forskningsöversikt och diskussion kring mobbing i skolan.* Stockholm: Skolverket

Eriksson, L (2011) *Delaktighet i skolan. En litteraturgenomgång kring elevers delaktighet i skolan.*

- Forskning för skolan (2011) *Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbing*. Stockholm: Fritzes
- Frånberg, G-M (2002) *Mobbing i nordiska skolor. Kartläggning av forskning och om nationella åtgärder mot mobbing i nordiska skolor*. Århus: Scanprint A/S
- Hjärne.E & Säljö.R (2008), *Att platsa i en skola för alla Elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan*. Finland: Norstedts Akademiska Förlag
- Jacobsson, I-L & Nilsson, I (2011) *Specialpedagogik och funktionshinder*. Stockholm: Natur och kultur
- Lag om diskrimineringsombudsman* (2008:568) (www.notisum.se) hämtat 28 april 2012
- Larsson, P (2009) *En granskning av 50 likabehandlingsplaner mot kränkande behandling*. (Masteruppsats nr. 2009.1) Uppsala: Pedagogiska institutionen,
- Likabehandlingsarbete i skolan* (2012)
www.do.se/sv/forebygga-diskriminering/utbildning/forebygg-diskriminering-i-skolan/ hämtat 8 februari 2012 från
- Nilholm, C (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Malmö: Studentlitteratur
- Skollagen (2010:800) Utbildningsdepartementet
- Skolverket (2009 a) *Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2012) *Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2009 b) *Barn- och elevskyddslagen i praktiken*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2007) *Delredovisning av regeringsuppdrag om diskriminering*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2009 c) *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2005) *Handikapp i skolan Det offentliga skolväsendets möte med funktionshinder från folkskolan till nutid*.(rapport 270) Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2011a) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2009 d) *På tal om mobbing- och det som görs*. Fritzes: Stockholm
- Skolverket (2011b) *Utvärdering av metoder mot mobbing*.

- Socialtjänstlag* (2001:453 (www.notisum.se/rnp/sls/20010453.htm) hämtat 14:e april 2012
- SOU (2010:07) *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter- ett systematiskt målinriktat arbete på tre samhällsområden*. Hämtat 6:e april 2010 från www.regeringen.se
- Statens skola för vuxna i Härnösand 2000, hämtat 16:e mars 2012, *Arbetsmiljökunskap* (www.kursnavet.se/kurser/arbmiljo/kurs/skolan.htm)
- Stigendal. M (2004) *Framgångsalternativ Mötet i skolan mellan utanförskap och innanförskap* Lund: Studentlitteratur
- Svedberg, L (2007) *Gruppsykologi Om grupper, organisationer och ledarskap*. Danmark: Studentlitteratur
- Svensk författningssamling (2008:567) *Diskrimineringslagen* hämtat 16 mars 2012 från www.regeringen.se
- Svensk författningssamling (2006:1083). *Förordning om barns och elevers deltagande i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, hämtat 17 mars 2012 från www.regeringen.se
- Svensk författningssamling; Lag 2006:67 *Om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*. Utbildningsdepartementet.
- Tideman. M, Rosenqvist. J, Lansheim. B, Ranagården. L & Jacobsson. K (2004 & 2005) *Den stora utmaningen Om att se olikhet som resurs i skolan*. Halmstad: Halmstad tryckeri
- Unicef ,hämtat 3:e mars 2012 *Barnkonventionen* (www.unicef/barnkonventionen)
- Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. 1:a maj 2012 från www.codex.vr.se

